

Taiteen lahja

*Taidemuseoiden kokoelmiin
liitetyistä testamentti-,
lahjoitus- ja talletusehdoista*

Tuula Hämäläinen

MUSEOTYÖNTEKIJÄN
KÄSIKIRJASTO

Taidemuseoalan kehittämissyksikkö KEHYS
Valtion taidemuseo

Valtion taidemuseo
Taidemuseoalan kehittämissyksikkö KEHYS, 2003
Museotyöntekijän käsikirjasto 1

Copyright

• *Valtion taidemuseo ja kirjoittajat*

Toimitus

• *Helka Ketonen*

Valokuvat

• *Jukka Romu, Janne Mäkinen, Yehia Ewais / Kuvataiteen keskusarkisto*

Käännökset

• *Gerd Söderholm*

Graafinen suunnittelu

• *Pekka Piippo*

Kirjapaino

• *Yliopistopaino, Helsinki 2003*

Museotyöntekijän käsikirjasto

ISSN 1458-8153

Taiteen lahja

ISBN 951-53-2478-5

Kirjan suomenkielinen versio myös osoitteessa www.fng.fi/kehys

URN:NBN:fi-fe20031057

Tuula Härmäläinen: *En konstgåva. Villkor för testamente, gåva och deponering som ges till konstmuseernas samlingnar.*

Statens konstmuseum

Konstmuseibranschens utvecklingsenhet KEHYS

Handbibliotek för museianställda 1

Den svenska versionen finns bara på nätet: www.fng.fi/kehys

URN:NBN:fi-fe20031058

SISÄLLYS

ESIPUHE

FÖRETAL

I Testamentti

- *Mikä on testamentti?*
- *Yksipuolinen tahdonilmaisuu voidaan peruuttaa*
- *Vastikkeeton voi olla vastikkeellinen*
- *Mortis causa vaatii muotoa, eli lain menettelymääräysten noudattamisesta*
- *Yleinen ja erityinen Testamenttiehdoista*
- *Ehdot velvoittavat testamentin saajaa*
- *Tuleeko testamentteja noudattaa vuosikymmenestä toiseen?*
- *Kuka voi toimia?*
- *”Teoksia on pidettävä esillä...”*

Yhteenveto: testamentin vastaanottaminen

II Lahja

- *Mikä on lahja?*
- *Ehdot velvoittavat lahjan saajaa*
- *Miten lahjoitusta tulkitaan suhteessa sen ehtoihin?*

Yhteenveto: lahjoituksen vastaanottaminen

III Talletus

- *Talletuksen käsite ja talletus museoissa*
- *Voiko talletuksen peruuttaa – esimerkkinä Hämeenlinna*
- *Sopimuksen merkitys talletuksessa*
- *Museoiden talletusehtojen tarkastelua*
- *Teosten käyttöoikeudet*
- *Huolenpito ja säilyttäminen*
- *Teosten lainaaminen*
- *Vakuuttaminen*
- *Talletuksen voimassaolo*

Yhteenveto: talletussopimuksen tekeminen

Lopuksi

Kirjallisuus

ESIPUHE

Taiteen keräilijä Vexi Salmi kertoo 60-vuotishaastattelussaan Helsingin Sanomissa testamenttanneensa taidekokoelmansa Hämeenlinnan taidemuseolle. ”*Ehdoitta – silloinen museonjohto päättää, mikä arvo niillä on, ja ehkä niillä voidaan täydentää jotain tulevaa näyttelyä. Ei sen kummempaa.*” (HS 21.9.2002.) Onko Salmi harvinainen lahjoittaja?

Merkittävä osa taidemuseoiden kokoelmista on karttunut testamenteilla, lahjoituksilla ja talletuksilla. Varsinkin suuriin kokoelmalahjoituksiin on liitetty ehtoja teosten käyttämisestä. Niissä on usein edellytetty muun muassa teosten pitämistä pysyvästi ripustuksessa yleisön nähtävillä. Aikojen saatossa museot kuitenkin muuttuvat, jolloin pysähtynyt kokoelmaripustus voikin kääntyä sekä taidemuseon että lahjoittajan etua vastaan. Taideteokset ovat lisäksi monella tavalla astuneet ulos museon seinien sisäpuolelta. Teoslainat sekä kotimaisiin että ulkomaisiin näyttelyihin lisäävät niiden tunnettuutta ja laajentavat yleisöpohjaa samalla kun tieto taiteilijoista ja teoksista, kuten myös kokoelmista ja niiden kerääjistä, tulee uudella tavalla ihmisten saavutettavaksi.

Valtion taidemuseon asetuksessa todetaan, että museon tulee toimia maan taidemuseoalan kehittämiseksi yhteistyössä muiden taidemuseoiden kanssa. Valtion taidemuseon uusi ylijohtaja kutsuikin keväällä 2001 maan aluetaidemuseoiden johtajat kokoukseen pohtimaan yhteisiä kehittämishankkeita. Maan taidemuseokokoelmien kokonaiskartoitus sekä museoiden toimintaprofiilien kartoitus todettiin tärkeäksi ajatellen mahdollisia museoiden välistä talletusmahdollisuuksia tulevaisuudessa.

Alkuvuonna 2001 maamme taidemuseoita kuohutti Jalo ja Ester Sihtolan taidesäätiön päätös lahjoittaa kolmeen eri museoon Jyväskylän taidemuseoon talletettuna ollut taidekokoelma. Jako oli tarkoitus tehdä Ateneumin taidemuseon, Jyväskylän taidemuseon ja Imatran taidemuseon välillä.

Sihtolan kokoelma-asian ollessa ajankohtainen päätettiin mainitussa kokouksessa aloittaa kokoelmien kartoitustyö museoiden lahjoitus- ja talletuskäytäntöjen selvittämiseksi.

Katsottiin tarpeelliseksi ryhtyä laatimaan yhteisiä suosituksia taidemuseoille koskien tallettajan/lahjoittajan sekä museon/omistajatahon välisiä sopimuskäytäntöjä ja niiden selkeyttämistä. Taidemuseoasian sihteerinä toiminut Mirva Mattila kokosikin vuoden 2001 loppuun mennessä taidemuseoilta jäljennökset testamenteista, lahjoituksista ja talletussopimuksista.

Tuula Hämäläinen, Valtion taidemuseon lakimies, on vuosien varrella ollut laatimassa monenlaisia sopimuksia koskien taidemuseoiden lahjoituksia ja talletuksia sekä tutustunut testamentteihin. *Taiteen lahjan* tapausesimerkit perustuvatkin suomalaisten taidemuseoiden arkipäivään ja todellisuuteen. Kirja toimii käsikirjana sekä teosta vastaanottavalle että teosta lahjoittavalle taholle. Kunkin asiakokonaisuuden loppuun on koottu yhteenvedoksi muistilista keskeisistä asioista, jotka tulisi ottaa huomioon sopimustilanteessa tai testamenttia ja lahjaa vastaanottaessa. Varsinaisia sopimusmalleja ei ole haluttu laatia, sillä kukin sopimus on aina ainutkertainen.

Miten arvioida tulevaisuudessa testamenttilahjoitusten, lahjakirjojen ja talletussopimusten ehtoja ja taideteosten ja kokoelmien vastaanottamista? Miten uudessa tilanteessa voidaan suhtautua näihin kokoelmiin liitettyjen ehtojen tarkkaan noudattamiseen?

Tämä kirja selvittää testamentin, lahjoituksen ja talletuksen käsitteitä ja niille ominaisia juridisia piirteitä, joita joudutaan jatkuvasti kokoelmatoiminnassa ratkomaan. Silloin kun kokoelmien kartuttaminen on sopimusasia (lahjoitus- ja talletussopimukset), kirja auttaa lukijaansa analysoimaan ja selkiyttämään sopimuskäytäntöjä. Testamenttien ja niihin liitettyjen ehtojen osalta tulkitaan esimerkkien avulla testamentin tekijän tahtoa ja asetetaan kysymys: mitä testamenttilahjoittaja olisi tehnyt muuttuneissa olosuhteissa?

Museotyöntekijän käsikirjasto -julkaisusarja

Taiteen lahja -kirja aloittaa Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehyksen uuden julkaisusarjan nimeltä Museotyöntekijän käsikirjasto. Tähän sarjaan liittyvät käsikirjat ja raportit julkaistaan myös Kehyksen www-sivustoilla (suomeksi ja ruotsiksi). Toivomme, että julkaisujen avulla voimme tukea Valtion taidemuseon erityisosaamisen leviämistä myös muiden taidemuseoiden hyödyksi ja iloksi.

Tuula Arkio
ylivohtaja
Valtion taidemuseo

Helka Ketonen
erikoissuunnittelija, KEHYS
Valtion taidemuseo

FÖRETAL

Konstsamlaren Vexi Salmi omtalar i Helsingin Sanomat i samband med sin 60-årsintervju att han testamenterat sin konstsamling till Tavastehus konstmuseum. *”Utan villkor – den dåvarande museiledningen bestämmer värdet, och eventuellt kan den tjäna som komplement i kommande utställningar. Det var allt.”* (HS 21.9.2002) Är Salmi en sällsynt givare?

En stor del av samlingarna i konstmuseerna har utökats genom testamenten, gåvor och deponeringar. För användningen av verk i särskilt stora gåvosamlingar sätts ofta villkor. Det krävs bland annat att verk skall ställas ut permanent för att kunna beses av allmänheten. Tidens tand skapar dock nya förhållanden på museerna, så att statiska utställningar kan vända sig inte bara mot museets utan mot givarens intressen. Konstverken har också på många sätt utträtt ut museernas instängda väggar. Verk utlånas till både inhemska och utländska utställningar, vilket inte bara ökar kännedomen om dem och publiken utan också kunskaperna om konstnärer och verk, samlingar och samlare så att dessa når människorna på nya vägar.

I förordningen om Statens konstmuseum konstateras att museet skall samarbeta med övriga konstmuseer i syfte att utveckla landets konstmuseiväsende. Våren 2001 inbjöd den nya överdirektören vid Statens konstmuseum direktörerna för de regionala konstmuseerna i landet till ett möte för att diskutera gemensamma utvecklingsprojekt. En översiktlig kartläggning av landets konstmuseisamlingar samt av museernas verskamhetsprofil ansågs påkallad med tanke på museernas framtida deponeringsmöjligheter.

Konstmuseerna i vårt land skakades under första delen av 2001 av konststiftelsen Jalo och Ester Sihtolas beslut att till tre olika museer ge en konstsamling som var deponerad i Jyväskylä konstmuseum. Det var meningen att fördela samlingen mellan Konstmuseet Ateneum, Jyväskylä konstmuseum och Imatra konstmuseum.

Medan Sihtolasamlingarna var på dagordningen beslutades det på det nämnda mötet att inleda en kartläggning av samlingarna för att utröna museernas praxis för gåvor och deponeringar.

Gemensamma rekommendationer och klarläggning ansågs vara av nöden för konstmuseerna avseende avtalspraxis mellan deponent/givare samt museum/ägarhåll. Sekreteraren i konstmuseiärendet Mirva Mattila insamlade fram till utgången av 2001 kopior på testaments-, gåvo- och deponeringsavtal från konstmuseerna.

Tuula Hämmäläinen, jurist vid Statens konstmuseum, har under årens lopp medverkat i mångahanda gåvo- och deponeringsavtal för konstmuseerna och studerat testamenten. Fallbeskrivningarna i *En konstgåva* är tagna ur vardagen och verkligheten på konstmuseerna i Finland. Boken är avsedd som handbok både för mottagaren av ett verk och för givaren. I slutet av respektive huvudrubrik finns en minneslista i sammandrag över de viktigaste fakta att beaktas när ett avtal ingås eller ett testamente eller en gåva mottas. Egentliga modellavtal har inte gjorts, eftersom varje avtal är unikt.

Hur skall en framtida bedömning av dels villkoren för testamentsgåvor, gåvobrev och deponeringsavtal, dels mottagande av konstverk och samlingar göras? Hur skall man under nya förhållanden förhålla sig till ett strängt iakttagande av de villkor som är förknippade med samlingarna?

Boken klarlägger begrepp som testamente, gåva och deponering och tillhörande juridik, frågor som ständigt måste avgöras i arbetet med samlingarna. Är en utökning av samlingarna ett avtalsärende (gåvo- och deponeringsavtal) ger boken läsaren hjälp med analyser och klarläggning av avtalspraxis. Testatorns vilja i testamenten och testamentsvillkor tolkas medels exempel och frågan ställs: vad skulle testamentsgivaren ha gjort under de nya förhållandena?

Handbibliotek för museianställda – publikationsserie

Med boken *En konstgåva* inleds Konstmuseibranschens utvecklingsenhet Kehys nya publikationsserie, Handbibliotek för museianställda. Handböckerna och rapporterna i serien publiceras också (på finska och svenska) på Kehys webbsidor. Vi hoppas att publikationerna blir till nytta och glädje också för andra konstmuseer och att vi genom dem kan ge spridning åt den särskilda kompetens som finns hos Statens konstmuseum.

Tuula Arkio
överdirektör
Statens konstmuseum

Helka Ketonen
specialplanerare, KEHYS
Statens konstmuseum

I Testamentti

Hieronimos Francken II: Taiteenystäviä galleriassa, 1851

Sinebrychoffin taidemuseo

Klinckowströmin lahjoituskokoelma

maalaus, 56,5 cm x 76 cm

Kuva: Jukka Romu/Kuvataiteen keskusarkisto

Mikä on testamentti?

”Minä XX ilmoitan täten viimeisen tahtoni ja testamenttini olevan, että kuoltuani ovat omistamani edesmenneen kuvanveistäjä XY:n veistokset ja muotit menevät täysin omistusoikeuksin ilman minkäänlaisia velvollisuuksia Y:n kaupungin taidemuseolle. Taidemuseolla on oikeus harkintansa mukaan hävittää kaikki tarpeeton materiaali. Taidemuseolla on oikeus ottaa valokset niistä veistoksista, jotka minä myöhemmin tulen erillisellä asiakirjalla ilmoittamaan.”

Tässä lyhyessä testamenttisaatissa saavat ilmauksensa ne kolme perustavaa tunnusmerkkiä, jotka yleisesti liitetään testamentteihin: *vastikkeettomuus, kuolemanvaraisuus ja yksipuolisuus.*

Yksipuolinen tahdonilmaisu voidaan peruuttaa

Yksipuolisena tahdonilmaisuna testamentti on riippumaton edunsaajan toimenpiteistä siten, että sen sitovuus syntyy testamentin tekijän yksipuolisella tahdonilmaisulla – testamentin kirjoittamisella ja allekirjoittamisella – mikäli se on tehty *muoto- eli menettelymääräykset* täyttäen. Testamentin tekijän ei tarvitse edes antaa tietoa tehdystä testamentista sen saajalle. Tässä mielessä testamentista puuttuvat sopimusoikeudelliset piirteet. On muistettava, että testamentinsaajan vallassa on päättää ottaako hän testamentin vastaan.

Testamentin muotomääräykset korostavat testamentin tärkeyttä ja suuntaavat tekijän huomion tahdonilmaisun merkitykseen ”viimeisenä tahtona”. Testamentti on tehtävä kirjallisesti kahden esteettömän todistajan ollessa yhtäaikaaisesti läsnä. Todistamiseen ei riitä, että todistajien nimet hankitaan eriaikaisesti. Todistajien on tiedettävä, että asiakirja on testamentti, mutta kuten perintökaaressa todetaan ”...tekijän vallassa on, tahtooko hän ilmoittaa heille sen sisällön.” Sekä testamentintekijä että todistajat allekirjoittavat testamentin samassa tilaisuudessa.

Testamentin tekijän elinaikana saajalle ei synny oikeutta testamentattuun omaisuuteen. Tähän liittyen *testamentti on aina vapaasti peruutettavissa.*

Testamentin *peruuttamisesta* säättää PK 10:5 seuraavasti: ”Jos testamentin tekijä on siinä järjestyksessä, kuin testamentin tekemisestä on säädetty, peruuttanut määräyksensä tai jos hän on hävittänyt testamentin tai muutoin selvästi ilmaissut, ettei määräys enää vastaa hänen viimeistä tahtoaan, on määräys tehoton. Lupaus olla peruuttamatta testamenttia ei ole sitova.” Taidemuseoiden kannalta on tärkeää panna merkille, että testamentti voidaan peruuttaa vaikka joissakin tapauksissa testamentin saaja olisi jo ryhtynyt kustannuksia aiheuttaneisiin toimenpiteisiin testamenttisaantoon luottaen. Esimerkiksi taideteoskokoelma on voitu siirtää ennen kuolemantapausta museoon konservoitavaksi, on hankittu tiloja, varastoitu kokoelmaa tai muuta vastaavaa. Mikään tällainen kustannuksia vaatinut toimenpide ei synnytä oikeutta vaatia peruutettua testamenttia toteutettavaksi. Toinen asia on, että tällaiset kustannukset voidaan saada oikeusteitse takaisin testamentin edun-

saajalta perusteettoman edun palautuksen perusteella siltä osalta kun tälle etua on syntynyt. Esimerkiksi konservointi- ja varastointikustannukset saataisivat olla eri asemassa tällaisessa tilanteessa.

Uusi testamentti ei aina merkitse entisen peruuttamista, vaan testamentin tekijä voi määrätä omaisuudestaan eri aikoina annetuille jälkisäädösmääräyksillä. Jos määräykset eivät ole keskenään ristiriitaisia, oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kaksi jälkisäädöstä voi olla samanaikaisesti voimassa. Myöhempi testamentti peruuttaa aiemman siltä osin, kun se estää aiemman toteuttamisen. Tällainen tilanne voisi syntyä, jos taidekokoelma lahjotettaisiin testamentilla museolle, mutta myöhemmin siihen kuuluva teos tai teoksia testamentattaisiin muulle edunsaajalle.

Vastikkeeton voi olla vastikkeellinen

Vastikkeettomuus on yksi testamentin perustunusmerkistöistä, mutta sitä ei pidetä testamentin käsitteen välttämättömänä ehtona. Oikeuskäytäntö tuntee lukuisia esimerkkejä siitä, että testamentteihin on liitetty erilaisia hyvityksiä. Testamentti on voitu tehdä esimerkiksi palkkioksi huolenpidosta tai työsuorituksesta. Taidemuseoillekin (kaupungille) osoitetuissa testamenteissa on esiintynyt huolenpitoa koskevia ehtoja. Vielä esimerkiksi 1970-luvun alussa allekirjoitetussa testamentissa edellytetään testamenttimääräykseen liittyen, että X:n kaupunki siinä tapauksessa, että testamentin tekijä tarvitsee vielä elämänsä aikana taloudellista tukea välttämättömien elinkustannustensa peittämiseksi, sitoutuu siitä huolehtimaan. Julkilausuttuna on ajatus siitä, ettei omaisuutta, joka sisälsi taidekokoelman, hajotettaisi vaan säilytettäisiin muun irtaimiston kanssa yhtenäisenä kokonaisuutena. Määräys on pätevä, mutta niin olisi myös testamentin peruuttaminen siitäkin huolimatta, että elinkustannuksiin olisi osallistuttu. Jos testamentin tekijä olisi peruuttanut testamentin jo taloudellista apua saatuaan, kaupungille olisi jäänyt oikeus hakea korvausta omaisuuden saajalta mutta ei oikeutta vaatia testamentattua omaisuutta itselleen. Nykyisin vastikkeen suorittaminen testamentin kirjoittajan eläessä on harvinaista, ja taidemuseoiden kannalta olennaisempia ovat testamentteihin mahdollisesti liitetyt ehdot.

Vastikkeettomuudella on merkitystä mahdollisissa testamentin tulkintatilanteissa. Sen on nimittäin katsottu vaikuttavan omaksuttuun subjektiiviseen tulkintalinjaan eli siihen, että testamenttia tulkittaessa sen tekijän käsityksille annetaan suurempi merkitys kuin edunsaajan käsityksille.

Mortis causa vaatii muotoa eli lain menettelymääräysten noudattamista

Testamentti on *kuolemanvarainen* ja ainoa tapa määrätä pätevästi omaisuudesta kuoleman varalta. Sellaisia oikeustoimia, jotka kohdistuvat omaisuuden omistajan eläessä (*inter vivos*) säädellään eri tavoin kuin oikeustoimia, jotka kohdistuvat omistajan jäämistöön (*mortis causa*). Taidemuseoidenkin kannalta on aiheellista panna merkille, että testamentti on ainoa pätevä tapa lahjoittaa taideomaisuutta, jos lahjoitus tarkoitetaan täyttyväksi omistajan kuoltua testamentin tekijän jäämistöstä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä,

että kuolemaan sidottu lahjoitus on tehtävä testamentin muotomääräykset täyttäen.

Jos lahjanlupaukseen on liitetty ehto, jonka mukaan lahjoitus täyttyy antajan kuollessa, kysymyksessä on kuolemanvaraislahja. Tällainen lahjanlupaus on PK 17:2:n mukaan mitätön. Kyseissä lainkohdassa todetaan: ”Lahjanlupaukseen, jota ei ole täytettävä antajan eläessä, on sovellettava, mitä testamentista on säädetty.” Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi testamentin muotomääräyksiä on noudatettava, jotta varallisuuden siirto olisi pätevä. Lahjaasiakirja on myös valvottava testamenttina. Tässä konkretisoituu se, että henkilön jäämistöön liittyviä oikeustoimia kohdellaan eri tavoin kuin omaisuuden tämän elinaikana kohdistuvia toimia. Kuolemanvarainen lahja voi tulla päteväksi, mikäli lakimääräinen edunsaaja ei vetoa pätemättömyyteen.

Yleinen ja erityinen

Testamentit jaetaan *yleisjälkisaädöksiin ja erityisjälkisaädöksiin*. Valtaosa taidemuseoiden saamista testamenteista lukeutuu viimeksi mainittuun ryhmään, eli omaisuudesta määrätään esimerkiksi taideteokset tai tietyt yksilöidyt teokset taidemuseolle muun omaisuuden mennessä joko lakimääräisille perillisille tai muulle testamentin saajalle. Näin taidemuseo on joko *esinelegaatin* tai joskus *raha- eli velvoiteoikeudellisen legaatin* tai *käyttö- tai tuotto-oikeuden* saaja. Legaatin saajana taidemuseolle ei synny osakkuutta kuolinpesässä, johon kuuluvat vainajan perillinen ja leski sekä yleistestamentin saaja. Legaatin saaja ei siis osallistu pesänselvitykseen. Hän vaatii legaattia pesästä. Siinä tapauksessa, että testamentti sisältää keskenään ristiriitaisia määräyksiä – niitä ei voi yhtäaikaaisesti panna täytäntöön – tiettyä yksilöityä omaisuutta, siis esimerkiksi taideteosta koskeva määräys on täytettävä ensimmäiseksi (PK 11:3). Legaatti ei kuitenkaan saa vähentää rintaperillisten lakiosia, jotka ovat puolet vainajan jäämistöstä, ja tästä syystä omaisuus voidaan menettää lakiosavaatimuksen kautta.

TESTAMENTTIEHDOISTA

Suuri osa taidemuseoiden hyväksi tehdyistä testamenteista sisältää ehtoja tai toivomuksia testamentatun omaisuuden käytön suhteen. Testamenttiehdot jaotellaan *lykkääviin ja purkaviin ehtoihin* sekä *tarkoitemääräyksiin*.

Ehdot velvoittavat testamentin saajaa

Testamentin saaja ei voi jättää ehtoa noudattamatta, ellei ehto ole lain tai hyvän tavan vastainen tai mahdoton toteuttaa. Sen sijaan testamentin saaja voi kieltäytyä vastaanottamasta ehtoja sisältävän testamentin joko kokonaan tai osittain. Vastaavaa sitovuutta ei sen sijaan synny testamentteihin usein liittyviin toivomuksiin ja suosituksiin omaisuuden käytöstä. Niistä poikkeaminen ei aiheuta oikeudenmenetyksiä testamentin saajalle. Se, onko kysymyksessä velvoittava ehto tai tarkoitemääräys vai neuvo tai ohje, ratkaistaan epäselvissä tapauksissa *testamentin tulkinnalla*.

Lykkäävät ehdot: Testamenttisaanto on voitu tehdä riippuvaiseksi jonkun toisen henkilön oikeuden päättymisestä. Yleisin tilanne taidemuseoiden kannalta lienee se, että omaisuus siirtyy keskinäisen testamentin perusteella ensin eloonjäävälle puolisolalle ja vasta hänen kuoltuaan museolle toissijaisena saajana.

Purkavat ehdot: Kun testamentissa tarkoitettujen oikeuden toteuttaminen riippuu jonkin toisen seikan toteutumisesta, puhutaan purkavasta testamenttiehdosta. Joskus purkava ehto on ilmaistu niin selvästi, esimerkiksi täydentäen sitä toissijaisen saajan määräämisellä, ettei tulkinnallisia ongelmia käytännöllisesti katsoen ole:

”Ellei X:n kaupunki katso voivansa edellä selostetuilla ehdoilla ottaa vastaan sille nyt testamenttaamaani omaisuutta, on tämä omaisuus menevä täysin omistusoikeuksin Suomen taideakatemialle...”

Purkavan ehdon laiminlyönti voi sananmukaisesti johtaa oikeuden menettämiseen. Tulkinnalla joudutaan määrittelemään ehdon luonne silloin, kun vallitsee epätietoisuus esimerkiksi siitä, onko kysymyksessä purkava ehto vai tarkoitemääräys.

Tarkoitemääräys on ehto, joka kohdistuu testamentattujen omaisuuden valintaan. Omaisuuden käyttötapaan voidaan liittää sitovia ehtoja. Taidemaailmassa ovat yleisiä esimerkiksi määräykset tietyn omaisuuden tuoton jakamisesta apurahoina tai määräykset taidemuseoille teosten pitämisestä nähtävillä kokoelmissa. Myös tarkoitemääräys on ehto, joka sitoo testamentin saajaa. Kun testamentin saajana on luonnollinen henkilö, tarkoitemääräyksen toteuttamisvelvollisuudella on perintökaarsa säädetty ajallinen ulottuvuutensa. Jos testamentin saajana on oikeushenkilö tai julkisyhteisö, kuten taidemuseoiden tapauksessa on asian laita, tarkoitemääräys velvoittaa ilman ajallisia rajoituksia. Tarkoitemääräyksen laiminlyönnin seuraamus eroaa siitä, mikä se on purkavan ehdon kohdalla, missä siis purkavan ehdon laiminlyönti voi johtaa oikeuden menettämiseen. Tarkoitemääräyksessä tarkoitettujen veloitteiden laiminlyöminen voidaan korjata velvoittamalla testamentin saaja täyttämään ehto.

Vaikka määräykset tietyn omaisuuden käyttötavasta ovat yleensä tarkoitemääräyksen luonteisia, ne voivat joskus olla siinä määrin olennaisia testamentin pääajatuksen kannalta, että ne testamentin tulkinnassa katsottaisiin purkavaksi ehdoksi. Viime kädessä tuomioistuimien suorittaisi rajankäynnin esimerkiksi seuraavissa tapauksissa:

”Tauluja, veistoksia ja mahdollisia muita taide-esineitä käsitävä taidekokoelma annettakoon X:n kaupungille ehdoilla, että kokoelmaa ei myydä eikä muulla tavoin hajoteta vaan pidetään yhtenäisenä, isäni, YY:n nimeä kantavana kokoelmana, sekä myös että vähintään 60 % kokoelmasta pidetään jatkuvasti näytteillä.”

”Testamentin ehtona on, että kokoelma säilytetään yhtenäisenä. Siitä on käytettävä nimeä X:n kaupungin taidekokoelmat, YY:n lahjoitus. Kokoelmaa on pidettävä näytteillä vähintään kerran vuodessa museaalisisissa tiloissa ja muutoin mahdollisuuksien mukaan.”

Testamenttiehtona on joissakin tapauksissa museon perustaminen täydennyksenään hyvinkin yksityiskohtaiset määräykset kokoelman näytteillä pitämisestä ja sijoituksesta. Esimerkkinä seuraava ehtokavalkadi: museon perustaminen, määräykset tarvittavasta huoneistosta, museoammatillisen henkilön palkkaaminen, esinekokoelman testamenttaus ja määräys nähtävillä pidosta, kirjaston perustaminen museon yhteyteen, rahaston perustaminen ja määräykset siitä, millä periaatteilla sen varoilla kartutetaan kokoelmaa, aikamääräykset museon valmistumisesta sekä toiminnan aloittamisesta, kiellot yhdistää kokoelmat muihin museoihin tai kokoelmiin sekä kiello kokoelmien tai siihen kuuluvien teosten pitkäaikaisista lainaamisesta. Testamenttia täydentää määräys toissijaisesta testamentin saajasta siinä tapauksessa, että vastaanottajakaupunki ei pysty täyttämään testamentin ehtoja.

Testamenttilahjoitukseen liitetyt ehdot voivat olla myöskin kohtuullisesti toteutettavissa. Seuraavassa esimerkki luottamuksesta taidemuseon harkintaan:

”...taidekokoelman 51 teosta, jotka on pysyvästi sijoitettu X:n taidemuseon tiloihin...yleisölle järjestetään ainakin yksi lahjoitusta kokonaisuudessaan esittelevä näyttely, minkä jälkeen yksittäisiä taideteoksia voidaan taidemuseon harkinnan mukaan esitellä myös muissa näyttelykokonaisuuksissa.”

Tällainen ehto on epäilyksittä tarkoitemääräys.

Taideomaisuutta voi toisaalta siirtää museoiden haltuun täydellä omistusoikeudella ilman mitään vallintaoikeuteen liittyviä ehtoja. Omaisuus siirtyy legaattina testamenttiin sisältyvän yksilöidyn teoslistan mukaisena. Valintavalta on joskus annettu myös legaatin eli erityisjälkisaädöksen saajalle:

”Kuolinpesään kuuluvista tauluista ja muista taide-esineistä saa X:n kaupunki valita kaikki ne, jotka halutaan liittää kaupungin yleisiin kokoelmiin. Loput luovutetaan...”

Testamentissa on voitu myös esittää toivomuksia omaisuuden vallinnan tai käytön suhteen niin, että ne eroavat selkeästi varsinaisista testamenttiehdoista tai tarkoitemääräyksistä. Niiden noudattamatta jättämiseen ei liity kielteisiä seuraamuksia, vaikka asian luonteesta johtuen taidemuseot toki täyttävät ne aina kun se on mahdollista:

”Allekirjoittanut YY ilmoitan viimeisen tahtoni olevan, että ...asunto-osakkeet, taidekokoelmani kokonaisuudessaan ja kaikki muu irtain omaisuus, olipa se mitä laatua tahansa on

täysin omistusoikeuksin kuolemani jälkeen kokonaisuudessaan menevä X:n kaupungille. ....toivon, että taidekokoelmani ja kotini muu irtain omaisuus kokonaisuutena säilytettäisiin.....toivon, että kokoelmien täydentäminen tapahtuu niiden taiteilijoiden teosten puitteissa, joita tähän kokoelmaan jo sisältyy.”

”X:n taidemuseon toivoisin käyttävän perinnön taidehankintoihinsa, mieluummin vanhan taiteen.”

Tuleeko testamentteja noudattaa kirjaimellisesti vuosikymmenestä toiseen?

Olosuhteet pysyvät muuttumattomina? Oikeuskirjallisuudessa on tunnistettu ongelma liittyen siihen, että testamenttaajat ja lahjoittajat helposti katsovat elävänsä muuttumattomassa maailmassa. Vuosikymmeniä sitten testamenttiin liitetty ehto esimerkiksi kokoelman jatkuvasta esilläpidosta museossa on tehty silloisen museolaitoksen edellytyksistä lähtien. Onko olosuhteiden muutoksella vaikutusta ja ovatko olosuhteet museoissa muuttuneet niin olennaisella tavalla, että tarkoitemääräyksen toteuttaminen ei ole välttämätöntä?

Olosuhteiden muutos voi vaikuttaa velvollisuuteen tarkoitemääräyksen toteuttamisesta, jos olosuhteet ovat testamentin vastaanottamisen jälkeen muuttuneet niin olennaisesti, ettei tarkoitemääräyksen toteuttaminen ole enää mahdollista. Seuraavassa Aulis Aarnion ja Urpo Kankaan jaottelu olosuhteiden muuttumiseen liittyvistä seuraamuksista tapauksissa, joissa testamentin tekijän jälkisäädöksen pysyvyydelle asettamat edellytykset pettävät:

- 1** Testamentti laaditaan luottaen tiettyjen asiantilojen pysyvyyteen, mutta myöhemmin olosuhteissa tapahtuukin testamentin tekijän olettamusten vastainen kehitys. Edellytysten raukeamista nimitetään *permutaatioksi* (olosuhteiden jälkiperäinen raukeaminen).
- 2** Testamentin tekijä edellyttää olosuhteiden muuttuvan tietyllä tavalla, mutta näin ei tapahdukaan. Tällöinkin edellytykset raukeavat.
- 3** Testamentin tekijä otaksuu vallitsevat olosuhteet toisenlaisiksi kuin ne todellisuudessa ovat. Puhutaan vääristä tai puuttuvista edellytyksistä.

Viimeksi mainitussa tapauksessa kysymyksessä on motiivierhdys. Jos perilliset sen johdosta esimerkiksi väittävät, että vainaja ei olisi tehnyt testamenttia, jos olisi tiennyt olosuhteiden oikean laidan ja sillä perusteella vaativat omaisuutta itselleen, testamenttia on moitittava määräajassa. Tätä sanotaan testamentin *moitekanteeksi*. Kahdessa ensimmäisessä tapauksessa kanneaika ei ole sidottu määräaikaan. Ne kuuluvat varsinaiseen edellytysten raukeamisen ryhmään (Aarnio-Kangas, s. 377).

Oletetaan tilanne, että muutama vuosikymmen sitten testamenttiin on liitetty ehto testamentatun kokoelman jatkuvasta esilläpidosta kokoelmissa. Onko museolaitoksessa tänä aikana tapahtunut niin olennaisia muutoksia, että voidaan katsoa yllä 1. kohdassa kuvatun permutaation toteutuneen?

Esimerkiksi seuraavat seikat voitaisiin esittää väitteen tueksi:

- kokoelmakeskeisyydestä on siirrytty näyttelypainotteisuuteen, muutos on merkittävä
- kokoelmat ovat määrällisesti karsuneet ja aiheuttaneet lisätehtäviä esim. konservoinnin, dokumentoinnin ja arkistoinnin suhteen
- varastossa oleva teos ei ole aikaisempaan tapaan passiivinen: erityisesti sähköiset arkistointi- ja hakusysteemit lisäävät tietoa kokoelmateoksesta
- näyttelytoiminnan voimakas kasvu lisää kokoelmateoksen tunnettuutta, näyttelylainat ovat museoiden välillä kasvaneet merkittävästi ja lisänneet teosten julkista esittämistä
- museot ovat avautuneet mediaan, taideteos on monella tavalla astunut museorakennuksesta ulos
- museot joutuvat enenevässä määrin vastaamaan omasta rahoituksestaan, joka puolestaan ei välttämättä onnistu konservatiivisen kokoelmapolitiikan avulla

Ehtomääräyksen sitovuutta arvioitaessa huomiota kiinnitettäisiin siihen, miten keskeisessä asemassa ja miten olennainen ehto testamenttikokonaisuuden kannalta on. Lähtökohtana on testamentintekijän tahdon selvittäminen: olisiko hän muuttanut viimeistä tahtoaan, jos olisi pystynyt ennakoimaan olosuhteiden muutoksen? Testamentin tulkinnassa pyritään selvittämään ensisijaisesti testamenttiasiakirjan sanamuodosta ilmenevä ja toissijaisesti muusta tulkinta-aineistosta ilmenevä testamentin tekijän tahto. Mitkään ulkopuoliset – esimerkiksi museopoliittiset – syyt eivät voi olla tulkinnan lähtökohtana. Lisäksi on muistettava, että museo on ehdosta tietoisena ottanut testamentin vastaan ja siten itsekin hyväksynyt ehdon. Siksi sellaisilla muutoksilla, joihin museo on itse voinut vaikuttaa, ei juuri voi olla asiaan vaikutusta. Jos museo luopuu ehtoa täyttämästä, se voi joutua luopumaan testamentatusta omaisuudesta.

Kuka voi toimia?

Purkavan ehdon kyseessä ollen kannevalta on sillä taholla, joka saisi omaisuuden mikäli testamenttisaanto menetettäisiin. Siis jos purkavaksi ehdoksi katsottavan määräyksen laiminlyönti johtaisi testamenttioikeuden menettämiseen, kantajana olisi perillisasemassa oleva tai yleistestamentin saaja eli se, jolle on määrätty legaatoin ulkopuolelle jäävä omaisuus. Tarkoitamääräyksen täyttämättä jättänyt testamentin saaja voidaan puolestaan velvoittaa tarkoitamääräyksen toteuttamiseen.

Tarkoitamääräyksen toteuttamatta jättäminen ei aiheuta menettämisseuraamusta vaan sen toteutuminen turvataan perintökaaren 22 luvun mukaisia keinoja käyttäen. Kyseisen luvun 7 §:ssä säädetään, että jos tarkoitamääräyksen täytäntöönpano on laiminlyöty, on jokaisella, jolla saattaa olla etua määräyksen täytäntöönpanosta, oikeus ajaa siitä kannetta. Lisäksi lainkohdassa luetellaan erikseen joukko toimivaltaisia mahdollisia kantajia, mm. perillinen silloinkin, kun hänellä ei ole osuutta pesään. Jos kysymys on määräyk-

sestä yleishyödylliseen tarkoitukseen, voi sen läänin lääninhallitus, jonka alueella määräys olisi pantava täytäntöön, määrätä sopivan henkilön ajamaan kannetta. Erityisen tärkeää on panna merkille, ettei testamentin tulkintakanne ole sidottu määräaikaan. Näin ei ole testamentin moitekanteen kohdalla, jota sovelletaan tapauksissa, jossa selvitetään testamentin pätevyyttä. Testamentin moitekante on nostettava kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun perillinen on saanut tiedon testamentista.

Testamentin tulkinnan osalta myös testamentin saaja voi saattaa sen sisällyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Tulkinnan suorittaa tuomioistuin. Koska tapaukset ovat yksilöllisiä ja tulkinta perustuu sekä asiakirjan että muiden asiassa näytettävien seikkojen pohjalta tehtävään kokonaisharkintaan, ei ole mahdollista yleisesti ennakoita tuomioistuimen lopputuloksia. Lähtökohtana voidaan vain toistaa, että testamenttiehtoja on noudatettava aina, kun se on mahdollista.

“Teoksia on pidettävä esillä...”

Eräessä 1960-luvulla esiin tulleessa tapauksessa puolisoilla oli keskinäinen testamentti, jonka mukaan jälkeensä jäävä puoliso oli saava kaiken muun omaisuuden täydellä omistusoikeudella (erikseen oli mainittu myös jälkeensä jäävän oikeus tehdä myöhemmin omaisuuteen kohdistuva uusi testamentti) paitsi taidekokoelmaa, joka oli määrätty erään museon taustayhteisölle. Testamentissa oli määräys siitä, minkä nimisenä kokoelma oli säilytettävä. Leski vaati teoksia itselleen esittäen huomautuksen niiden omistusoikeudesta ja siitä, että teoksia ei oltu säilytetty asianmukaisella tavalla. Väite koski teosten nähtävillä pitämistä siitä huolimatta, että testamentissa ei ollut asiaa koskevaa määrystä. Leski katsoi, että teosten pitäminen yleisön nähtävillä oli ”itsestäänselvyys” vailla nimenomaista määrystäkin. Mikäli asia olisi mennyt oikeuteen, se olisi ratkaistu testamentin sisältöön liittyvällä tulkinnalla ja kysymyksessä olisi tulkintakanne.

Käytössä olleesta testamenttiaineistosta ilmenee, että yleisimpiä ehtoja tai määräyksiä taidemuseoille tulevan omaisuuden suhteen ovat omaisuuden luovutuskielto sekä velvollisuus taideomaisuuden esillä pitämiseen museon kokoelmissa. Yleensä testamentin tekijä ei ole liittänyt testamenttiin mahdollista seuraamusta luovutuskiellon rikkomisesta. Tämä johtuu varmaankin testamentin tekijän luottamuksesta siihen, etteivät taidemuseot tai niitä ylläpitävät organisaatiot yleisen kokemuksen mukaan myy taideomaisuuttaan. Luovutuskieltoa on yleensä pidettävä niin merkittävässä asemassa testamentin tekijän tahtoa ajatellen, että sen rikkominen voidaan katsoa purkavaksi ehdoksi. Mikäli näin on, ehdon vastainen toiminta voi johtaa testamenttisaannon menettämiseen. Kiellon vastainen luovutusosoikeustoimi voidaan myös julistaa tehottomaksi, jolloin teos palaa museoon.

Velvollisuus taideteosten nähtävillä pitämiseen on yleisesti tarkoitettua-
räyksen luonteinen. Sekin voi olla niin keskeisessä asemassa testamentin
päättämisen kanssa, että se voidaan tulkita purkavaksi ehdoksi. Tällöin
tulkitsija joutuu arvioimaan vastaako mahdollinen menettämisseuraamus
testamentin tekijän alkuperäistä tahtoa. Tulkinna voidaan päätyä myös
vastakkaiseen tulokseen, eli testamenttikokonaisuutta tarkasteltaessa käykin
todennäköiseksi, ettei teosten siirtyminen pois museosta olisi testamentin
tekijän tahdon mukainen seuraamus. Lähtökohtana on tällöin testamentin
tekijän tahdon arviointi, ei esimerkiksi se, onko olemassa alueellisia tai mui-
ta museopoliittisia syitä jättää ehto noudattamatta. Tulkitsija joutuu asettu-
maan testamentin tekijän asemaan ja arvioimaan, mitä hän olisi tehnyt
muuttuneista olosuhteista tietoisena. Ylipäätään testamenttiehtoja ei voi so-
vitella siten kun esimerkiksi sopimusoikeudessa tarkoitetaan. Tarkoitettua-
räyksen ja purkavan ehdon välinen rajanveto voi olla vaikeaa ja ratkeaa ni-
menomaan testamentin tulkinnalla, jossa testamentin tekijän subjektiivinen
tahto on keskeisessä asemassa.

YHTEENVETO: TESTAMENTIN VASTAANOTTAMINEN

Sukupolvien saatossa testamentit ovat voineet unohtua ja niihin liittyvät eh-
dot tulla epämääräisiksi. Kunnioittamalla lahjoittajan tahtoa muuttuneissa-
kin olosuhteissa luodaan luottamusta ja perustaa tuleville testamenttilahjoi-
tuksille.

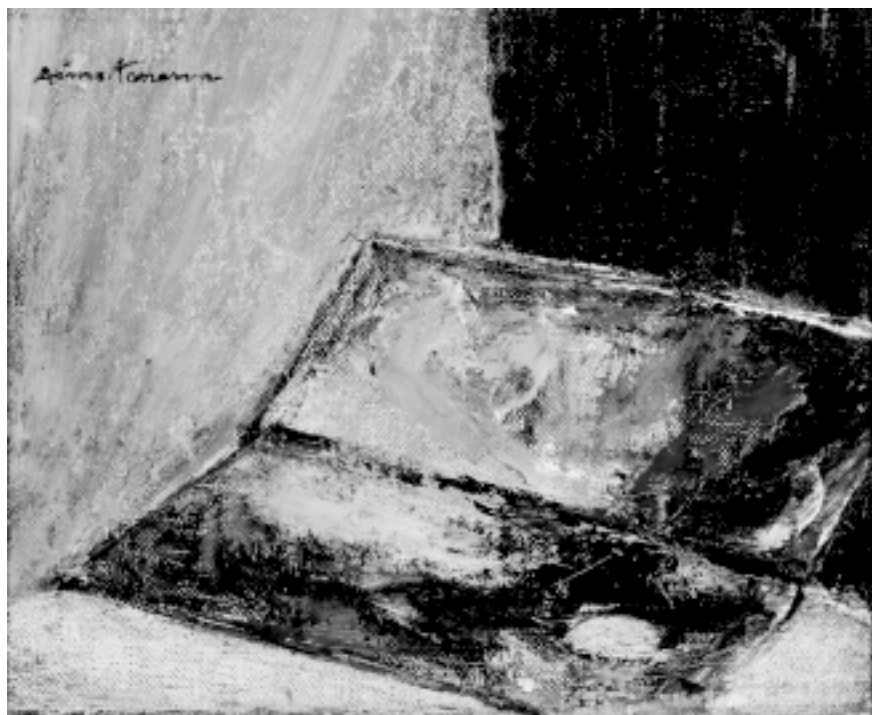
Testamentin vastaanottamisen kynnys liittyy taidemuseoissa toisaalta
testamentatun taideomaisuuden *laadullisiin tekijöihin* ja toisaalta siihen liit-
tyvien *ehtojen realiteettiin*. Kuten yllä on todettu, ehdot velvoittavat testa-
mentin saajaa sukupolvesta toiseen. Niinpä omaisuuden vastaanottamistilan-
teessa on tarkoin harkittava, voidaanko testamentin tekijän tahto toteuttaa
museon kokoelmatoiminnassa. Alla eräitä näkökohtia kokonaisuuden
pohjaksi.

- 1 Kokoelmien säilyttäminen tietyn nimisenä kokonaisuutena, sekä ehto sen
rajoitetusta esittämisestä ja luovutuskiellot eivät tuottane ongelmia. Vai-
keaksi voi osoittautua sitoutuminen kokoelman pysyvään näytteillä pitoon
jo senkin vuoksi, että se rajoittaisi kohtuuttomasti kokoelmien myöhem-
pää kartuttamista sekä museon muuta toimintaa. Tilanne on varmasti tässä
suhteessa erilainen eri museoissa. Vaikutusta on myöskin sillä, miten ar-
vokkaana taidekokoelmaa on pidettävä taiteellisen ja kansallisen tai alueel-
lisen merkityksensä vuoksi. On perustellumpaa hyväksyä omaisuuden val-
lintaan koskevia rajoituksia, jos luovutuksen kohteena ovat merkittävät
kansalliset arvot. Aina joudutaan kuitenkin arvioimaan se, **onko museolla
realistisia mahdollisuuksia täyttää testamenttilahjoituksen ehdot**. Mu-
seolla on yhtäläinen velvollisuus kunnioittaa testamentin tekijän tahtoa ja
tarkoitusta, kuin muillakin tulkitsijoilla.

- 2 Vaikka testamentti on yksipuolinen oikeustoimi, käytännössä testamenttilahjoituksesta keskustellaan usein testamenttaajan ja taidemuseon välillä ja testamenttiehtojen hyväksyminen tapahtuu testamentin tekijän eläessä. Tällöin **on syytä antaa testamentin tekijälle tietoa museoiden toiminnasta ja kokoelmiin liittyvistä periaatteista**. Esimerkiksi määräys kokoelman pysyvistä esilläpidosta perustuu useimmiten tietämättömyyteen museon toiminnasta ja resursseista ja liitetään ikään kuin automaattisena kokoemalahjoituksen osaksi. Kokemus osoittaa, että testamentti- ja lahjoitustilanteissa teosten omistaja on miltei aina valmis miettimään uudeleen ko. ehtoa museon selvitettyä sen tiloihin, toimintaperiaatteisiin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin liittyvät tosiseikat.
- 3 Usein testamentin tekijä määrää, ettei kokoelmaan kuuluvia teoksia saa luovuttaa pitkäaikaisilla sopimuksilla, esimerkiksi talletuksilla, muihin kokoelmiin. Kysymyksessä on tässäkin tapauksessa omaisuuden kohdistuva vallintarajoitus. Ehto viittaa siihen, että testamentin tekijän henkilöhistoriaan liittyvistä syistä hänelle ei ole samantekevää, mikä taho on lopullisena omaisuuden käyttöoikeuden saajana. Kun puhutaan alueellisesta kokoelmapolitiikasta, **on syytä ottaa huomioon mahdolliset vallintarajoitukset omaisuuden sijoittamisesta**.
- 4 Jos testamenttisaanto edellyttää taloudellisten resurssien sijoittamista myöhemmin saatavaan omaisuuteen, **on arvioitava tilanne myös mahdollisessa testamentin peruuntumisen tilanteessa**.
- 5 On arvioitava, **onko testamentin ehtojen täyttäminen lähtökohtaisesti mahdotonta**. Omaisuutta ei tule ottaa vastaan, jos sen saamisen hetkellä jo tiedetään, että ehtoja ei voida toteuttaa.
- 6 Usein testamenttilahjoituksen vastaanottajana on muu kuin taidemuseo – esimerkiksi taidemuseota ylläpitävä kunnallinen taho. On tärkeää, että vastaanottaja on tietoinen kokoelmien hoitoon liittyvistä ja muista kokoelmapoliittisista tosiseikoista testamenttilahjoitusta vastaanottaessaan. **Taidemuseoiden museoammatillisen henkilökunnan tulisi aina olla mukana vastaanottopäätöksiä valmisteltaessa**.

II Lahja

Aimo Kanerva: Paletti, 1948

Ateneumin taidemuseo

Jalo Sihtolan lahjoituskokoelma

maalauk, 32 cm x 38 cm

Kuva: Janne Mäkinen/Kuvataiteen keskusarkisto

Mikä on lahja?

”Lahjoitussopimus

XX:n (lahjoittaja) ja Y:n kaupungin/Y:n taidemuseon (vastaanottaja) kesken on tehty lahjoittajan omistaman taidekokoelman (teosluettelo liitteenä) lahjoittamisesta Y:n kaupungin taidekokoelman osaksi Y:n taidemuseon hoitoon seuraava sopimus:

1 § XX lahjoittaa omistamansa taidekokoelman n teosta Y:n kaupungille/Y:n taidemuseolle. Teokset muodostavat XX:n kokoelman.

2 § Vastaanottaja sitoutuu vastaamaan siitä, että

- 1. kokoelmaa säilytetään asianmukaisesti ja turvallisesti,*
- 2. kokoelma luetteloidaan ja inventoidaan ja sitä hoidetaan asianmukaisesti,*
- 3. vastaanottaja voi käyttää teoksia omissa näyttelyissään,*
- 4. kokoelman teoksia pyritään pitämään esillä taidemuseon tiloissa,*
- 5. vastaanottaja voi lainata teoksia ulkopuolisiin näyttelyihin Y:n taidemuseon lainausehtojen mukaisesti,*
- 6. lahjoitussopimuksen ehdot astuvat voimaan välittömästi lahjakirjan allekirjoittamisen jälkeen niiden teosten osalta, jotka on jo luovutettu museon haltuun (liite 1.). Lahjoittajan hallussa on osa kokoelmasta (liite 2), jonka osalta lahjoitusehdot astuvat voimaan, kun teokset on luovutettu museon haltuun.*
- 7. kokoelmaa voidaan myöhemmin täydentää.*

Tätä sopimusta on tehty kaksi samanaista kappaletta, yksi kummallekin osapuolelle.”

Lahja on määritelty varallisuus oikeudelliseksi oikeustoimeksi, jolla varallisuutta siirtyy joko vastikkeetta tai alivastikkeellisesti lahjanantajalta lahjan saajalle. Päinvastoin kuin testamentti, se on *oikeustoimi inter vivos*, elävien kesken. Teoreettisesti lahja on yksipuolinen oikeustoimi, joka edellyttää vastaanottamista ja vastaanottaminen sisältää aina tahdonilmaisun lahjoituksen ja siihen mahdollisesti liitettyjen ehtojen hyväksymiseen. Lahjakirja voi esimerkiksi sisältää vastaanottajien taholta lauselman: ”Tämän lahjakirjan otamme kiitollisuudella vastaan ja sitoudumme täyttämään lahjakirjassa mainitut ehdot.” Usein lahjoitusasiakirja otsikoidaan ”lahjoitussopimukseksi”, mutta asia on sisällöllisesti sama, vaikka käytettäisiin perinteisempää sanaa ”lahjakirja”.

Lahjaoikeustointa arvioitaessa lähdetään yleisistä sopimusoikeudellisista periaatteista. Tässä suhteessa lahjoitus eroaa testamentista. Sopimusoikeuden periaatteita ja oikeustoimilakia sovelletaan esimerkiksi silloin, kun arvioidaan lahjaoikeustoimen pätevyyttä. Lahjaoikeustoimen tulkinnassa lähde-

tään yleensä siitä, että sen voidaan otaksua vastaavan lahjoittajan tahtoa. Tässä suhteessa lahjoitusoikeustoimi taas muistuttaa testamenttia: sekä testamentti-, että lahjoitusoikeustoimessa noudatetaan subjektiivista tulkintaa. Kun nämä toimet eivät ole vastavuoroisia, niissä ei objektiivisesti kiinnitetä huomiota molempien tarkoituksiin, vaan vain antajan subjektiivisiin, etupäässä testamentti tai lahjakirjasta selviävään tarkoitukseen. Oikeustoimen yksipuolisuudesta johtuu, että antajan muihin kuin itse asiakirjasta selviäviin tarkoituksiin kiinnitetään enemmän huomiota kuin (sopimuksissa) kaksipuolisissa oikeustoimissa, esimerkiksi kaupassa.

Lahjoituksista on syytä aina tehdä kirjallinen dokumentti, koska mahdollisissa riitatilanteissa – esimerkiksi kolmannen väitteitä vastaan – lahjansaajan on todistettava lahjoituksen tapahtuneen.

Irtaimen esineen lahjoitukseen, joihin taidelahjoitukset sisältyvät, liittyy yleensä lahjoitetun omaisuuden *hallinnan siirto*. Yllä olevassa esimerkissä siihen viitataan kohdassa 6, jonka mukaan lahjoituksen ehdot astuvat voimaan kun teokset on siirretty museon hallintaan. Tavallisesti hallinta siirretään lahjoitettaessa, mikä ei kuitenkaan ole välttämätöntä lahjoitusoikeustoimen täytymiseksi lahjansaajan ja –antajan välisessä suhteessa. Omistusoikeuden siirtymisestä on mahdollista sopia esimerkiksi lahjakirjassa/lahjoitussopimuksessa kuten seuraavassa tapauksessa on vuonna 1990 tehty:

” Omistusoikeudet edellä lueteltuihin taideteoksiin siirtyvät lahjansaajalle ...heti. Hallintaoikeus lahjan kohteena oleviin taideteoksiin ja oikeus säilyttää niitä kotonaan jää lahjoittajalle. Hallintaoikeus siirtyy kaupungille heti lahjoittajan kuoleman jälkeen tai hänen määräämään aikaisempaan ajankohtana.”

Tässä esimerkissä kysymys ei ole kielletystä kuolemanvaraislahjasta, koska omistusoikeus lahjoituksen kohteena oleviin teoksiin siirtyy lahjan saajalle heti.

Lahjoitus voidaan tehdä niinkin, että lahjoitettavan esineen hallinta siirretään lahjansaajalle heti ja omistusoikeus siirtyy vasta myöhemmin. Tämäkin on mahdollista, jos omistusoikeuden siirtymistä ei ole sidottu lahjanantajan kuolemaan. Tällöin kysymyksessä ei ole kuolemanvaraislahja, vaan lahjoitukseen liitetty lykkäävä ehto, jossa lahjoitus täyttyy vasta omistusoikeuden siirryttyä lahjansaajalle.

Lahjanlupauslain 1 §:ssä säädetään: ”Irtaimen omaisuuden lahjoittamista koskeva lupaus olkoon, niin kauan kuin lahjoitusta ei ole täytetty, vaikutukseton, jollei lupaus ole tehty velkakirjassa tai muussa asiakirjassa, joka on annettu lahjansaajalle, tai elleivät asianhaarat lupaus tehtäessä osoita, että se oli tarkoitettu tulemaan yleisön tietoon.” Siis kirjallisesti asiakirjassa annettu ja saajalle tiedoksi annettu, mutta myös suullisesti julkiseksi tarkoitettu lahjanlupaus sitoo antajaansa. Samassa lainkohdassa kuitenkin määrätään, että jollei lahjoitusta ole täytetty, se on pätemätön antajan velkoja kohtaan silloinkin, kun se muutoin on annettu sitovalla tavalla. Tässä lahjoitettavan

omaisuuden hallinnan siirto on merkityksellinen. Lahjoituksen täyttyminen tarkoittaa juuri sen kohteena olevan esineen hallinnan siirtämistä lahjansaa- jalle. Lahjanantajan varallisuusolojen heikentyminen siten, että lahjan täyt- täminen olisi kohtuutonta voi olla myös peruste sitovan lahjanlupauksen peruuttamiselle.

Ehdot velvoittavat lahjan saajaa

Lahjoitukseen kuten testamenttiin voi pätevästi liittää ehtoja, mutta toi- sin kuin testamentissa, ehdot korostavat lahjoituksen sopimusoikeudellisia piirteitä. Ne korostuvat varsinkin tapauksissa, joissa lahjoituksen saaja sitou- tuu lahjoitussopimuksessa tai lahjakirjan vastaanottamisella tiettyihin yksilöi- tyihin toimiin omaisuuden suhteen. Lahjaan liitetty ehto sitoo lahjansaaajaa, jos se ei ole hyvän tavan vastainen tai mahdoton toteuttaa. Lahjan saajalla on aina mahdollisuus kieltäytyä lahjoituksesta tai neuvotella lahjoitukseen sisäl- tyvistä ehdoista. Tätä ei nähtävästi ole käytetty, koska taidemuseoille annet- tuihin lahjoituksiin sisältyy käytössä olleen aineiston valossa ankarampia ehtoja kuin testamentteihin.

Voiko lahjoitus purkautua? Irtaimen omaisuuden lahjoitukseen voidaan kuten testamentteissakin liittää *purkava ehto*, jos se ei ole hyvän tavan vastainen tai tehty kuolemanvaraislahjasta säädetyn kiellon kiertämiseksi. Joskus purka- va ehto on ilmaistu niin selvästi, että tulkinnalle ei jää sijaa, esimerkiksi:

Lahjakirja sisältää määräyksen taidekokoelman omistus- ja hallintaoikeuden siirtymisestä lahjansaaajalle 2.2.2001 edellyt- täen, että kokoelma sijoitetaan tiettyihin tarkasti määriteltyihin tiloihin... ”Muihin tiloihin kokoelman tauluja ei saa sijoittaa”. Lisäksi lahjakirja sisältää muun muassa määrä- ykset siitä, että lahjoittaja ja lahjoituksen ajankohta on mainit- tava kokoelman yhteydessä sekä siitä, että kokoelma on pidettä- vä yleisön nähtävillä. Jo sinänsä selvä lahjoittamistahdon sitominen tiettyihin edellytyksiin on alleviivattu viimeisellä lahjakirjan klausuulilla: ”Mikäli lahjansaaaja ei suostu tämän lahjakirjan ehtoja noudattamaan, on lahjanantajalla tai hänen perikunnallaan oikeus purkaa lahjoitus.”

Oikeudellisesti eri, mutta lopputulokseltaan samaan tilanteeseen johtava asia on lahjan peruuttaminen. Voiko täytetty lahja peruuntua?

Korkein oikeus, 1991:95: lahjanantaja vaati täyttämänsä irtaimistolahjoituksen peruuttamista, koska lahjansaaaja oli lahjoituksen jälkeen menetellyt lahjan kanssa tavalla, joka oli syvästi loukannut antajaa ja tuhonnut hänen elämäntyönsä lahjan kokoamisessa. Korkein oikeus piti myös täytetyn irtaimistolahjoituksen peruuttamista mahdollisena, mutta katsoi, ottaen huomioon ne syyt, jotka olivat johtaneet lahjan saajan menettelyyn, ettei tuo menettely (tässä tapauksessa) oikeuttanut lahjoituksen peruuttamiseen.

Tapauksessa oli kysymys (muun muassa) siitä, että soittimista koostuva lahjoituskokoelma oli hajotettu siirtämällä osa siitä alkuperäisen lahjansaajan tiloista toiselle paikkakunnalle. Alkuperäiseen lahjoitukseen ei oltu kuitenkaan sisällytetty kokonaisuuden säilyttämisen edellyttävää ehtoa. Ehtona oli ollut erään kiinteistön luovuttaminen lahjoituksen saaneen yliopiston käyttöön. Tämän ehdon lahjansaaja oli täyttänyt eli toiminut siis lahjoittajan edellyttämällä tavalla. Korkein oikeus totesi ratkaisussaan: "Laissa ei ole säännöstä täytetyn irtaimen omaisuuden lahjoituksen peruuttamisesta lahjoituksen jälkeen syntyneellä perusteella. Korkein oikeus katsoo, että myös tällainen peruuttaminen on sinänsä oikeudellisesti mahdollinen." Oikeus kuitenkin katsoi, että kokoelman hajottaminen oli perusteltua ja piti lahjoituksen voimassa.

Ne perustellut argumentit, joihin korkein oikeus vetosi ratkaisussaan liittyivät siihen, ettei lahjan saaja pystynyt huolehtimaan kokoelmasta ja pitämään sitä näytteillä tiloissaan ja oli sen vuoksi useita vaihtoehtoja selvitettyään lainannut ne kunnalle jonka katsoi pystyvän huolehtimaan soitinkokoelman tulevaisuudesta.

Täytetyn irtaimistolahjoituksen peruuttaminen voi liittyä esimerkiksi siihen, että lahjan saaja jättää selvän lahjoitukseen liittyvän ehdon noudattamatta. Lisäksi lahjoitukseen sovelletaan yleisiä sopimusoikeudellisia periaatteita, joten esimerkiksi oikeustoimilaki (laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista) tulee sovellettavaksi.

Miten lahjoitusta tulkitaan suhteessa sen ehtoihin?

Lahjakirjoihin sisältyvät tarkoitemääräykset ovat – kuten testamenteissakin – sitovia. Lahjoihin liitetyt tarkoitemääräykset ovat omaisuuden käyttöä koskevia ehdonluonteisia määräyksiä, joista on erotettava lahjan käyttöön liittyvät neuvot ja toivomukset. Jos testamenttioikeudesta tuttuja *permutaatioperusteita* (kts. s.15) ei ole, määräyksiä on lähtökohtaisesti sellaisinaan noudatettava. Lahjoituksen sopimusoikeudellisesta luonteesta kuitenkin johtuu, että lahjoituksen ehtoa voidaan sovitella Oikeustoimilain 36 §:n nojalla. Siitä, minäkalaisia soviteltavat tai kohtuullistettavat ehdot voivat olla, ei voi antaa yleisiä ohjeita. On kuitenkin selvää, että esimerkiksi ajan kuluminen luo uudenlaisia olosuhteita, joiden vallitessa lahjoituksen tarkoitus voi täytyä jopa paremmin kuin tietynä ajankohtana annettujen tarkkojen määräysten noudattaminen. Tällaisia tilanteita syntyi aikanaan kun esimerkiksi oli määrätty taideteokset säilytettäväksi Viipurin museossa, ja edelleen niitä voi syntyä kuntaliitosten yhteydessä.

Mielenkiintoiselle alueelle tullaan, kun pohditaan lahjaoikeustoimen *tulkintaa* suhteessa siihen liitettyihin ehtoihin. Kysymys tässä on sen tulkinna, mitä ehto tarkoittaa epäselvissä tapauksissa? Urpo Kangas kirjoittaa:

"Mitä raskaampi ehto rasittaa lahjaoikeustointa, sitä vähemmän tilaa subjektiivisen tulkintaperiaatteen soveltamiselle jää. Oikeustoimeen liitetyn ehdon täyttämisestä aiheutuvat velvoitteet saattavat vastata lahjan arvoa ja joissakin tapauksissa jopa

ylittää lahjoitetun esineen arvon. Lahjaoikeustoimen tulkinnassa tämä on aina otettava subjektiivista tulkintaa rajoittavana seikkana huomioon.” (Kangas, 1993, s.97.)

Voidaan ajatella esimerkiksi, että syntyy epätietoisuutta siitä, onko lahjakirjaan liitetty klausuuli ehdon vai toivomuksen luonteinen, ja asia ratkaistaan lahjakirjan tulkinnalla. Tai mitä tarkoittaa ”teosten pysyvä esilläpito” lahjan-saajan kokoelmissa? Tällöin voitaisiin lähteä siitä, että raskaat, vastasuorituksen omaiset velvoitteet toimisivat tulkinnassa lahjan saajan eduksi.

Eräässä sopimuksessa kunta on lahjoituksen vastaanottaessaan sitoutunut antamaan lahjoittavalle yhteisölle määräsunnan avustusta vuosittain. Sopimus sisältää myös lukuisia määräyksiä yhdistyksen oikeuksista museossa – mm. tilojen ja kuvien käytöstä sekä yhdistyksen julkaisujen jakelusta ja myynnistä museossa yhdistyksen lukuun. Tapaus toki liittyy museon perustamisen kokonaisuuteen, mutta voitaneen sanoa, että lahjoituksen tunnusmerkit vastikkeettomana tai alivastikkeellisena toimena ovat tässä tapauksessa vähintäänkin hämärtyneet. Toisaalta mikään ei estä tekemästä tavallisia sopimuksia, eikä asiakirjan otsikointi esimerkiksi lahjakirjaksi ole ratkaiseva.

Usein on lähdetty siitä, että julkisoikeudellinen yhteisö saisi mahdollisissa tulkintaerimielisyys tilanteissa tietyn tulkintaedun lahjakirjan tai testamentin ehtoihin. Kanta on kyseenalainen ainakin nykyisen uuden varallisuus oikeudellisen ajattelun perusteella, jonka eräänä perusperiaatteena on luottamuksensuoja sopimuksellisissa suhteissa.

Lahjakirjoihin liitettyjä ehtoja

Useimmat yhtä tai muutamaa taideteosta koskevat lahjat näyttävät tulevan taidemuseolle ilman ehtoja. Suurempiin lahjoitettaviin kokoelmiin, etenkin jos kokoelman ympärille on perustettu museo, liittyy vahvempia ehtomääräyksiä. Joskus ehdot ovat varsin kohtuulliset ja vastaavat museon perustyötä muutenkin, kuten esimerkiksi ehdoksi asetettu teosten kunnostus ja sijoittaminen kokoelmiin. Tai seuraavat esimerkit:

”Taideteosten ollessa esillä, teostiedoissa on mainittava lahjoittajan nimi. Muita ehtoja lahjoitukseen ei liity.”

”Taidemuseo säilyttää teokset parhaalla katsomallaan tavalla, käyttää niitä näyttelyissään ja lainaa teoksia muiden taidemuseoiden käyttöön rajoituksetta. Taidemuseo tekee teoksista luettelon ja taiteilijaa esittelevän katalogin kuvineen. Teosten kuvien käytöstä muuhun tarkoitukseen sovitaan erikseen taiteilijan kanssa.”

Myös lahjoitukseen liittyvä toivomus on voitu esittää selvästi:

”Lahjoittajat toivovat, että muotokuvia säilytetään asianmukaisesti ja asetetaan näytteille museon harkinnan mukaan sopivissa yhteyksissä. Mikäli museo haluaa luopua muotokuvien hallussapidosta ja omistamisesta, siirtyvät taulut X Oy:n omistukseen.”

Lahjoitukseen liittyvä tavantasaista myös niiden näyttöillä
pitämiseen liitetty ehto.

*”Lahjana luovutetuista tauluista on vähintään viisi kappaletta
pidettävä näyttöillä joko museotilassa tai muussa edustus-
tilassa. Lahjan vastaanottaja ei saa tulevaisuudessa myydä tai
lahjoittaa taideteoksia.”*

*”Puolet kokoelmasta on aina oltava näyttöillä. Ripustamisen on
oltava pysyväisluonteista ja allekirjoittaneiden määräysten
mukaista. Kokoelman loppuosa on vain osaksi asetettava
näyttöille ja ripustaminen vaihdettava vähintään kerran
vuodessa...Lahjoittajilla tai heidän valtuuttamillaan on oikeus
valvoa, että lahjoituksen ehtoja noudatetaan.”*

Joskus näyttöillä pitämisen on liitetty tietty pysyvä tila.

*”Kokoelma säilytetään ja pidetään jatkuvasti esillä yhtenäisenä
ja pysyvänä kokonaisuutena...Taidemuseosta osoitettu näyttö-
lytila, jonka myös lahjoittaja on hyväksynyt, on pysyvä ja
muuttumaton.”*

Asian luonteesta johtuu, että tällaista ehtoa on sovellettava tilanteen mukaan
jos museorakennus palaisi tai muutoin tuhoutuisi.

YHTEENVETO: LAHJOITUKSEN VASTAANOTTAMINEN

- 1 Lahjoitus on aina tehtävä kirjallisesti. Lahjoituskelpoisuus on selvitetävä.** Esimerkiksi jos lahjoittajana on jakamaton kuolinpesä, on sen puolesta toimivan oikeus toimia kuolinpesän puolesta selvitettävä valtakirjoin ja sukuselvityksin. Samoin on selvitettävä silloin kun lahjoittajana on yhdistys tai säätiö, että päätös lahjoituksesta on tehty sääntöjen mukaisesti ja toimivaltaisen elimen toimesta.
- 2 Lahjakirjassa on määriteltävä omistusoikeuden siirtymisen ajankohta ja hallinnan siirto.** Erityisesti sellaisissa tapauksissa, joissa hallinta jää pitkäksi ajaksi lahjoituksen tekijälle, on syytä sopia lahjakirjassa tai lahjoitussopimuksessa, kumpi osapuoli kantaa vaaranvastuun teoksen/teosten vahingoittumisen varalta. Asian luonteesta seuraa useimmiten, että vastuu tulee museon kannettavaksi, mutta asiasta on syytä sopia riitaisuuksien välttämiseksi. Saattaa olla syytä ottaa puheeksi myös teosten mahdollinen vakuuttaminen niiden vielä ollessa lahjoittajan hallinnassa.
- 3 Epämääräisesti muotoiltuja ehtoja ei tulisi hyväksyä.** Sen sijaan, että aikaisemmin on hyväksytty sopimusehtoja, joiden mukaan teoksia on pidettävä esillä kokoelmissa, **tulisi muotoilla ehdot niin, että ne viittaavat museon kokoelmapolitiikkaan yleensä.** Esimerkiksi: "Teoksia pidetään esillä kokoelmissa ja lainataan muiden museoiden tai näyttelyjärjestäjien näyttelyihin museon omiin kokoelmiinsa noudattamien periaatteiden mukaisesti."
- 4 On hyvä sopia siitä, voidaanko teoksia tallettaa** muihin kokoelmiin tai taidemuseon ulkopuolisiin tiloihin (esimerkiksi paikkakunnan edustustilat tai virastot).
- 5 Osa ehdoista on sellaisia, joiden hyväksymisessä ei ole ongelmia.** Tällaisia ovat teosten asianmukaiseen säilyttämiseen liittyvät ehdot, samoin kuin esimerkiksi ehto säilyttää kokoelma tietyn nimisenä ja ilmaista teoksen kuuluvan ko. kokoelmaan sen esillä ollessa.
- 6 Mikäli lahjoitukseen sisältyy ehtoja, on arvioitava tarkasti se, voidaanko niitä noudattaa myös tulevaisuudessa.** Ankaratkin ehdot voidaan hyväksyä, jos todella ollaan valmiita niiden toteuttamiseen.
- 7 Taidemuseon edustajien tulee aina olla mukana lahjoitusprosessissa.** Jos taidemuseon taustayhteisö on hyväksymässä sellaisia lahjoitusehtoja, joita on vaikea tai mahdoton toteuttaa, on parasta kirjata museoammatillinen kanta selkeästi ja toimittaa se asianmukaisesti arkistoitavaksi.

III Talletus

Kalervo Palsa: Omakuva, 1986

Nykytaiteen museo Kiasma

Maj-Lis Pitkäsen kokoelma

akvarelli, 35,5 cm x 25,5 cm

Kuva: Yehia Ewais/Kuvataiteen keskusarkisto

Mikä on talletus?

Museot täydentävät kokoelmiaan talletuksilla (*deponoinneilla*) eli ottamalla hallintaansa taideteoksia, joiden omistusoikeus ei siirry museolle. Hallintaoikeuden lisäksi siirtyy yleensä sopimuksilla tarkemmin *määriteltyä käyttöoikeutta* teoksiin, myös *vallintaoikeutta*, joka tarkoittaa oikeutta hallita esinettä ja suorittaa sitä koskevia oikeustoimia. Talletettujen teosten merkitys museon kokoelmissa vaihtelee museokohtaisesti suuresti. Joissakin museoissa talletetut taideteokset täydentävät museon omistamaa kokoelmaa, joissakin museon kokoelma rakentuu pääosin yhden tai useamman talletuskokoelman varaan.

”Talletus” on myös juridinen käsite, jolla tarkoitetaan Kauppakaaren 12. luvussa säänneltyä sopimusta, jolla joku ottaa säilyttääkseen toisen omistamaa irtainta omaisuutta. Talletus voidaan tehdä korvausta vastaan tai se voi olla korvaukseton. Juridisesti talletukseen on liitetty eräitä oikeusvaikutuksia, joista keskeisin on omistusoikeuteen perustuva oikeus ottaa Kauppakaaren kielen mukaan ”tallekalu” takaisin kesken talletusajan. Talletukset museoihin eivät ole selvästi Kauppakaaren 12. luvussa tarkoitettu talletus, vaan erityinen sopimuslaji, jonka suhteen Kauppakaaren säädöksillä voi olla jotakin merkitystä.

Talletuksen käsite ja talletus museoissa

Talletuksen käsitettä tarkasteltaessa museoiden kannalta nousee esiin kaksi merkittävää asiaa:

- 1 Museoiden tarkoittamat talletukset eivät oikeastaan koskaan vastaa Kauppakaaren tarkoittamaa ”tyypillistä” talletustilannetta.

Talletus museoiden tarkoittamassa mielessä eroaa juridiikan talletuskäsitteestä olennaisimmin siinä, että Kauppakaaren mukainen, museoiden ulkopuolella tapahtuva talletus tehdään tallettajan intressistä. Eli sen tarkoitus on vain esineen säilyttäminen mutta ei käyttäminen, eikä talletuksen vastaanottajalla ole esineeseen muita oikeuksia kuin mahdollisesti rajoitettu oikeus saada talletusajasta korvausta.

Huolenpitovelvollisuus on talletuksen vastaanottajalla, samoin vahingonkorvausvelvollisuus esineen huolimattomasta hoidosta, mutta ei sen sijaan oikeutta käyttää esinettä. Museoiden tekemät talletukset lähtevät aivan päinvastaisesta lähtökohdasta: käyttöoikeuksien siirtyminen, yleisesti määräysvallan siirtyminen esineeseen, lukuun ottamatta luovutukseen liittyviä oikeuksia on talletusten pääsääntönä. Näin käytännöllisesti katsoen kaikkiin taidemuseoiden tekemiin talletussopimuksiin liittyy oikeus pitää taideteoksia yleisön nähtävillä, käyttää niitä kuten omia kokoelmia muun muassa tutkimustoiminnassa ja usein myös oikeus lainata teoksia muiden näyttelynjärjestäjien näyttelyihin. Käyttöoikeuksien siirtymisen vuoksi talletus on useimmiten nimenomaan museon intressin mukainen museoiden täyttäessä kulttuurista tehtävänsä taideomaisuuden saatamiseksi yleisön tietoisuuteen. Julkisten kokoelmien kasvattamisella talletustoiminnan kautta on olennaisia kokoelmiin liittyviä merkityksiä, on-

han taidemuseoiden lähtökohtana kulttuuripääoman julkinen esittäminen, tutkiminen ja taidehistoriallisen kokonaiskuvan täydentäminen. Talletukset ovat usein museoiden etujen mukaisia myös sikäli, että talletettu teos siirtyy usein myöhemmin museon omistukseen testamenttisaannon kautta.

- 2 Varallisuus oikeudellisen ajattelun mukaan sopimusten tulkinta ei muutoinkaan voi pitäytyä oikeustoimien tyyppikohtaisessa arvioinnissa, joka tarkoittaisi sitä, että kauppakaaren säännökset tulisivat yksioikoisesti sovellettavaksi silloin, kun oikeustoimi katsottaisiin juridiselta luonteeltaan talletukseksi. Viimemainitusta hyvänä esimerkkinä voidaan tarkastella Viipurin Taiteenystävät ry:n ja Hämeenlinnan taidemuseon välistä oikeusjuttua ja siihen liittyvää aineistoa talletettujen teosten kohtalosta, josta on Korkeimman oikeuden ratkaisu vuodelta 1990.

VOIKO TALLELUKSEN PERUUTTAA – ESIMERKKINÄ HÄMEENLINNA

Museoiden saamiin talletuksiin saattaa liittyä myös eräitä ongelmia, jotka ovat toki ratkaistavissa järkevän sopimuspolitiikan avulla. Ne liittyvät talletusaikaan, erityisesti ns. pysyväistalletuksen osalta, eräiden talletusehtojen täyttämiseen, sekä tilanteeseen, jossa päättävalta talletetusta omaisuudesta jää eriasteisessa laajuudessa omistajataholle eritoten jos omistajana on säätiö. Seuraavaksi käsitellään ensin ns. pysyväistalletukseen liittyvää ongelmaa Hämeenlinnan kaupungin ja Viipurin Taideyhdistyksen esimerkin kautta. Esimerkki antaa mahdollisuuden myös talletuksen sopimusoikeudellisten aspektien konkretisoimiseen ja on sen tähden museoiden kannalta tärkeä.

Korkein oikeus: 1990: 124. "Yhdistys oli kaupungin kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella sijoittanut omistamansa taideteokset kaupungin taidemuseoon siellä "säilytettäväksi ja näytteillä pidettäväksi". Sopimuksen tarkoituksena oli ollut palvella kummankin sopijaosapuolen etua. Sen voimassaoloajasta ja siitä, oliko ja millä ehdoilla yhdistyksellä oikeus vaatia kaupunkia luopumaan taideteoksista, ei oltu sovittu.

Yhdistyksen vaadittua noin 30 vuoden kuluttua kaupungin velvoittamista luovuttamaan osan kokoelmaan kuuluvista teoksista takaisin katsottiin, ettei kaupungilla vallitsevissa olosuhteissa enää ollut oikeutta pitää hallussaan kanteessa tarkoitettuja teoksia. Kaupunki veloitettiin luovuttamaan ne yhdistykselle. Äänestys."

Hämeenlinnan tapauksessa yhdistys vetosi teosten omistusoikeuteen poisotto-oikeutensa perustana. Lisäksi yhdistys perusti vaatimuksensa taideteosten luovuttamisesta siihen, että talletettujen teosten merkitys taidemuseolle oli vähentynyt Hämeenlinnan taidemuseon kehityttyä merkittäväksi taidelaitokseksi kokoelmaostojen ja muiden hankintojen ansiosta. Osaa teoksista ei

ollut pidetty pysyvästi esillä. Lisäksi yhdistyksen kanteessa mainittiin teosten pois ottamisen syyksi se, että yhdistys halusi tarkoituksensa mukaisesti tukea yhdistyksen entisen kotipaikan läheisyyteen perustetun Etelä-Karjalan taidemuseon toimintaa.

Hämeenlinnan kaupunki vastusti katsoen, että teokset on lopullisesti ja pysyvästi luovutettu sen hallintaan. Tallettaessaan teokset oli yhdistys halunnut pitää kokoelman yhtenäisenä. Kaupunki oli talletuksen ehdon mukaisesti hankkinut entisen viljamakasiinin kaupungin taidemuseon käyttöön. Hankkeeseen ei olisi ryhdytty ellei kokoelmien saaminen taidemuseoon pysyvästi olisi ollut selviö. Omistusoikeuteen perustuvaan väitteeseen kaupunki vastasi, ettei kysymyksessä ollut talletus tai mikään muukaan sopimustyyppi, vaan osapuolilla oli ollut sopimusvapaus. Tulokannassa oli lähettävä siitä, mitä asianosaiset olivat tarkoittaneet tai mitä he eivät voineet tarkoittaa.

Riita-asian käsittelyyn eri oikeusasteissa liittyi useita asiantuntijalausuntoja, joiden ongelmanasettelun ydin voidaan tiivistää seuraavaan:

- voidaanko tilannetta tarkastella käsiteläinopillisesta lähtökohdasta: oikeussuhde on talletus, talletus voidaan omistusoikeuteen perustuen peruuttaa
- tuleeko oikeustointa tarkastella tapauskohtaisesti sen luonteen huomioon ottaen, jolloin omistusoikeudesta ei automaattisesti voisi johtaa talletuksen peruuttamista
- rajoittaisiko käyttölainaa koskevien sääntöjen soveltaminen hallinnanpalautusvelvollisuutta
- mitä tarkoittaa hallinnan luovutuksen ”lopullisuus” suhteessa omistusoikeuteen

Hämeenlinnan tapauksessa kirjallista sopimusta ei ollut eikä taideteosten sijoittamisen ajasta oltu sovittu kaupungin ja VTY:n kesken. Yllä mainitut viittaukset sopimukseen liittyvät yhdistyksen johtokunnan esitykseen (VTY:n 23.3.1950 pidetty kokous), jossa hyväksyttiin esitys ”yhdistyksen kokoelman sijoittamisesta Hämeenlinnan taidemuseoon ehdolla, että ne siellä saatetaan näytteille, kehystetään, vakuutetaan ja hoidetaan omistusoikeuden pysyessä edelleen yhdistyksellä”. Tätä täydentää Hämeenlinnan kaupunginhallituksen pöytäkirja, jossa todetaan ”Hämeenlinnan kaupungin suostuvan vastaanottamaan sanotut taidekokoelmat”, sekä kirje yhdistykselle: ”Hämeenlinnan kaupunki tunnustaa täten vastaanottaneensa Hämeenlinnan taidemuseossa säilytettäväksi ja näytteillä pidettäväksi oheellisesta luettelosta selviävät Viipurin taiteenystävien omistamat taideteokset”. Lisäksi tulkinta-aineistona on käytetty yhdistyksen kirjettä Viipurin kaupungin hoitokunnalle, jonka mukaan VTY:n johtokunta on joutunut tekemään ”lopullisen ratkaisun Hämeenlinnan ja Lahden välillä”. Kirjallisen sopimuksen puuttuminen ei tarkoita, että sopimusta ei laisinkaan olisi olemassa. Se tarkoittaa vain, että näyttö sovitusta on *indisioinäytön luonteista* eli se joudutaan johtamaan tapauksessa ilmenevistä oikeustositseikoista. Tapaukseen liittyvässä aineistossa törmää jatkuvasti ilmaisuun: ”mitä on katsottava tarkoitettuna”.

Laajassa Hämeenlinnan kaupungin pyytämässä asiantuntijalausunnossa, jonka ovat allekirjoittaneet professori Aulis Aarnio, professori Erkki Aurejärvi ja silloinen apulaisprofessori Urpo Kangas, lähdetään selvästi siitä, että talletuksen (juridisena käsitteenä) oikeusvaikutuksia ei voida soveltaa kyseeseen oikeussuhteeseen, vaan tilannetta on arvioitava sopimusvapauden lähökohdista siten, ”että osapuolilla on täysi juridinen oikeus muotoilla sopimuksen ehtoja tavalla, joka poikkeaa talletuksen standardityypistä... Ongelman ydin ei näin ollen ole ensinkään siinä, luokitetaanko sopimus kaavamaisesti talletukseksi vai ei, vaan ennen muuta siinä, *mitä on osapuolten välillä sovittu*.” Eli oikeustointa ei voida tarkastella joko talletuksena, lainana tai käyttöoikeutena, vaan *sopimuksen tulkinta on ratkaiseva*. Jos talletuksen oikeusvaikutukset olisivat tulleet sovellettaviksi, talletetut teokset olisi voitu palautettaviksi jopa kesken talletusajan, vaikka ajasta olisi sovittu muuta. Kysymys oli kuitenkin lausunnon antajien mielestä tiettyssä ajassa ilmenneistä vastavuoroisista eduista, jotka (sopimus)järjestelyllä haluttiin turvata kummankin osapuolen edut huomioon ottavalla tavalla. Tärkeimpänä seikkana Hämeenlinnan kaupungin eduksi lausujat toivat esille sen, että kaupunki oli ryhtynyt merkittäviin investointeihin saadakseen teokset. Tästä lausunnon mukaan seuraa, että tilannetta ei voi arvioida myöskään alalla vallitsevan talletuskäytännön mukaan, joka on kysymyksessä silloin, kun teokset talletetaan jo olemassa olevaan museoon.

Sopimuksen merkitys talletuksissa

Mikä on omistusoikeuden merkitys tapauksessa, jossa tiettyjä omistukseen liittyviä oikeuksia siirretään omistajataholta pois?

Hämeenlinnan tapauksessa edellä mainitut lausunnonantajat lähtevät siitä, että sopimusvapauden perustuen omistajan vallassa on määrätä, mistä omistusoikeuteen kuuluvista oikeuksista hän luopuu siirronsaajan hyväksi. Näin esimerkiksi pidättäessään itsellään tietyn luvanantovallan (teosten lainaaminen näyttelyihin) ja valvontavallan, sekä konstituoidessaan itsensä omistajana, yhdistys saattoi täysin pätevästi siirtää kaupungille teosten käyttöoikeuden ja oikeuden hallintaoikeuteen, eli taulujen fyysisestä sijoituksesta pysyvästi Hämeenlinnaan on voitu sitovasti sopia. Omistusoikeus ei siis voisi olla teosten pois ottamisen perusteena sillä omistukseen voi sisältyä eri asteisia rajoituksia, muun muassa sen hallinnan luovuttaminen pysyvästi pois omistajaltaan.

Samaa asiaa käsittelee lausunnossaan professori Simo Zitting, jonka mukaan omistaja voi vedota teosten takaisin oton perusteella sekä sopimukseen että omistukseen; omistukseen edellytyksin, ettei sopimuksella ole rajoitettu omistajan palautusmahdollisuutta. ”Voidaan sanoa, kuten jutussa vastaajan puolesta esitettyssä on tehtykin, että ongelman ydin on siinä, mitä osapuolten välillä on sovittu, ja että teosten luovuttajan ja niiden vastaanottajan oikeusasema riippuu siitä, miten sopimusta tulkitaan. Sopimuksella on näet merkitystä kummankin edellä esitetyn vaihtoehdon mukaan.” Sopimustyyppikohtaista tarkastusta hän toteaa, että kysymys ei ole tietyn sopimustyyppin, joka

tässä tapauksessa voisi talletuksen lisäksi olla myös lainasopimus) soveltamisesta käsiteläinopillisessa mielessä vaan siitä, että rajatapauksissa tietyille sopimustyyppille kuuluvia oikeusvaikutuksia voidaan soveltaa myös osittain.

Molemmat lausunnot, joihin viitataan, lähtevät sopimuksen tulkinnasta ja päätyvät vastakkaiseen lopputulokseen. Alla vain viitteellisesti esimerkkeinä asioita, joita käsiteltiin tulkinnan yhteydessä omistusoikeuden ja sopimustyyppien lisäksi:

- mikä merkitys on taidemuseoalalla vallitsevalla talletuskäytännöllä kyseisen sopimuksen tulkinnassa
- katsottiin, että takaisinotto-oikeus olisi ollut mahdollista ainakin siinä tapauksessa ”että Viipuri olisi saatu takaisin”, mutta mikä merkitys oli Etelä-Karjalan taidemuseon perustamisella ja siihen liittyen yhdistyksen tarkoituksen toteuttamisella (muuttuneet olosuhteet)
- mikä asema taidekokoelmalla oli taidemuseon toiminnassa kanteen ajankohtana
- mikä merkitys on annettava osapuolten perustelluille odotuksille sopimusjärjestelyistä

Kaikki asian ratkaisseet oikeusasteet käsittelivät luonnollisesti myös omistusoikeuden merkitystä talletuksen pysyvyyden arvioinneissa. Raastuvanoikeus, joka piti talletuksen voimassa ja ratkaisi asian siis Hämeenlinnan kaupungin eduksi totesi, että pelkästään omistusoikeuteensa vedoten yhdistys ei ollut oikeutettu ilman kaupungin suostumusta siirtämään kanteessa tarkoitettuja teoksia Etelä-Karjalan taidemuseoon. Vastaavasti hovioikeus totesi, että Suomen voimassa olevassa oikeudessa noudatetaan sopijapuolten välisessä oikeussuhteessa lähtökohtaisesti sopimusvapauden periaatetta. ”Sopimuskumppanit saivat järjestää välisensä oikeussuhteen tarkoituksenmukaiseksi katsomallaan tavalla, mikäli laissa ei ollut järjestelyä nimenomaan kielletty. Voimassaolevaan oikeuteen ei sisältynyt oikeussäännöstä, mikä estäisi esineen omistajaa luopumasta pysyvästi sen hallintaoikeudesta. Yhdistyksellä ei siten ollut pelkästään omistusoikeutensa nojalla ilman kaupungin suostumusta oikeutta siirtää teoksia pysyvästi pois Hämeenlinnan taidemuseosta.”

Korkein oikeus kumosi raastuvanoikeuden ja hovioikeuden ratkaisun perustellen sitä myös sopimuksen tulkinnalla. Museo siis menetti kanteessa mainittujen teosten käyttöoikeuden ja hallinnan. KKO:n mukaan oli pääteltävissä molemmin puolin tarkoitettun, ettei kaupunki ollut milloin tahansa pelkästään yhdistyksen omistusoikeuden perusteella velvollinen luopumaan teoksista. Toisaalta se katsoi, ettei sopimuksen sisällön ja asiakirjoista saatavan selvityksen perusteella voida päätellä tarkoitettun, että sopimussuhteen olisi pysyttävä muuttamattomana mistä tahansa olosuhteissa tapahtuneista muutoksista riippumatta. Tällaisia päätökseen vaikuttaneita olosuhteen muutoksia mainittiin:

- kaupunki oli saanut pitää taideteoksia hallussaan useita kymmeniä vuosia ja pitää niistä koituneen hyödyn, eikä teoksilla ole kaupungin taidemuseon

- olemassaololle ja toiminnalle enää niin suurta merkitystä kuin kaupungin sitoutuessa sopimuksesta aiheutuneisiin velvollisuuksiin
- yhdistyksen vaatimuksella oli sen toiminta-ajatuksesta johtuva perusteltu syy koska ne oli vaadittu sijoitettavaksi Etelä-Karjalan taidemuseoon, jonka toimintaa yhdistys oli halunnut tukea alkuperäiseen kotipaikkaansa liittyvän maakunnallisen yhteyden takia.

Hämeenlinnan oikeustapausselostuksen tarkoituksena on kuvata sopimuksen tulkintaprosessia ja sitä, millaisille asioille tulkinta perustuu. Se osoittaa myös, että kuhunkin tapaukseen liittyy omia yksilöllisiä olosuhteita ja piirteitä eikä ratkaisua voi suoraviivaisesti soveltaa muihin mahdollisiin tapauksiin liittyviin tapauksiin. Jos Hämeenlinnan kaupungin ja Viipurin Taideteenystävät r.y.:n välillä olisi ollut kirjallinen sopimus, se olisi luonnollisesti ollut tärkein perusta oikeussuhteen tulkinnalle. Mutta myös kirjallista sopimusta voidaan joutua tulkitsemaan ja asettamaan se muuttuneissa olosuhteissa esimerkiksi sopimuksen kohtuullisuusarvioinnin alaiseksi. Tapaus korostaa erityisesti sopimisen tärkeyttä ja kiinnittää huomion siinä myös pitkän aikavälin kysymyksiin.

MUSEOIDEN TALLETUSEHTOJEN TARKASTELUA

Teosten käyttöoikeudet

Yleensä teosten omistusoikeus jää museotalletuksessa tallettajalle ja museolle siirtyy teosten käyttöoikeus, sekä eri asteisesti omistajahallintaan liittyvää valtaa. Kun tallettajana on yksityishenkilö, sopimuksella on yleensä siirretty museolle teosten käyttöoikeus ja suhteellisen laaja määräysvalta taideteoksiin; esimerkiksi oikeus määrätä teoksesta samoilla periaatteilla kuin omiin kokoelmiin kuuluvista teoksista. Näissä tapauksissa luovutuskiellot ovat usein museoiden ainoat rajoitukset. Vastaavasti yksinkertaisiinkin museotalletuksiin liittyy taidemuseon puolelta sitoumus teosten asianmukaisesta säilyttämisestä ja huolenpidosta. Kun tallettajana on säätiö, museoiden käyttöoikeuksia tai muuta päätäntävaltaa on miltei aina vahvemmin rajoitettu.

”Museo saa teoksiin korvauksettoman käyttöoikeuden, jonka mukaan museo voi asettaa teoksia näyttelyihinsä, valokuvata tai muulla tavalla tallentaa niitä visuaalisesti, käyttää julkaisuihinsa, arkistoihinsa ja opetustoimintaan sekä lainata niitä taidelaitosten näyttelyihin ja sijoittaa X:n kaupungin tai vastaavan julkisyhteisön sopiviin tiloihin.”

Käyttöoikeuksien rajoituksista yleisin on jonkun asteinen velvollisuus pitää talletuskokoelmaa tai osaa siitä kokoelmissa esillä. Lisäksi voidaan edellyttää, että kokoelma on tallettajan käytettävissä lähinnä näyttelytoiminnassa.

Huolenpito ja säilyttäminen

Talletuksen vastaanottajalle on aina asetettu teosten asianmukainen säilytysvastuu, jota harvoin täydennetään tarkemmilla määräyksillä. Joskus esiintyy

tarkennuksena velvollisuus esineiden inventoinnista, luetteloinnista ja konservoinnista. Yleensä edellytetään teosten kohtelua samoilla periaatteilla kuin omia kokoelmia käsiteltäessä.

”X:n kaupunki/taidemuseo huolehtii korvauksetta kokoelmaan kuuluvien taideteosten kunnossapidosta ja ylläpidosta yleisen museokäytännön vaatimusten mukaisesti vastaavalla tavalla kuin kaupungin omien teosten osalta. Tällä perusteella taidemuseo mm. päättää teosten konservoinnista, teosten kuvaamisoikeudesta ja kuvien käytöstä, vakuuttamisesta sekä tilapäisestä näyttelyihin lainaamisesta yleisen museokäytännön mukaisesti.”

”Osa kokoelmiin kuuluvista teoksista sijoitetaan heti yleisön nähtäväksi julkisiin tiloihin. Uuden taidemuseorakennuksen valmistuttua pidetään osaa kokoelmasta museossa pysyvästi näytteillä.”

”Museolla on oikeus asettaa sopivia osia kokoelmasta näytteille huoneistossaan ja valmistaa kokoelmasta kiertonäyttelyitä, jolloin säätiön nimi sopivalla tavalla on oltava yleisön todettavissa. Erikoisnäyttelyistä ei peritä pääsymaksuja. Säätiöllä tai sen valtuuttamalla edustajalla on oikeus halutessaan järjestää kokoelmaan kuuluvista teoksista näyttelyjä.”

”Museolla on oikeus asettaa sopivia osia kokoelmasta näytteille. Tallettajan nimi on tällöin mainittava, mikäli mahdollista.”

”Taiteilijalla on erikseen sovittaessa oikeus saada teoksia väliaikaisesti haltuunsa omia näyttelyitään tai julkaisu- ja toimintansa varten. Tarpeesta on ilmoitettava museolle vähintään kuukausi aiemmin. Näyttelyssä esillä olevat teokset voi saada vasta kyseisen näyttelyn päätyttyä. Toimenpiteestä aiheutuvat kustannukset maksaa taiteilija, joka on myös tällöin vastuussa haltuunsa ottamista teoksista.”

Teosten lainaaminen

Usein talletussopimukseen sisältyy määräys, jonka mukaan teosten lainaamisesta taidemuseon ulkopuolelle näyttelyihin päättää tallettaja. Määräysvallan pidättäminen teosten lainausten suhteen on joskus jopa ainoa käyttöoikeuteen liittyvä rajoittava ehto ja saattaa kuvastaa pikemminkin omistajan halua pitää yllä suhdetta omistamaansa kokoelmaan tai teoksiin kuin epäluottamusta taidemuseon näyttelytoimintaan ja teosten asianmukaiseen lainaustoimintaan. Teosten edelleen tallettaminen on usein sopimusmääräyksellä kielletty.

”Säätiön kokoelmiin kuuluvien teosten lainaaminen tai kuljetaminen museon ulkopuolelle edellyttää aina säätiön suostumuksen.”

Teosten vakuuttaminen

Valtaosa talletussopimuksista sisältää määräyksen teosten vakuuttamisesta ja vakuuttaminen onkin asia, jota tulee kommentoida aina talletusten yhteydessä. Seuraavassa esimerkkejä siitä, miten vakuuttaminen on ratkaistu eri tapauksissa:

”Museo vakuuttaa kokoelman 100 000 markasta. Säätiö ottaa osaa vakuutuksen maksamalla puolet vakuutusmaksusta. Muualla museon tai jonkun ulkopuolisen toimesta näytteille lähetettävät teokset vakuutetaan kaiken vahingon varalta ja vakuutusmaksun suorittamisesta vastaa kulloinenkin näyttelyn järjestäjä.”

”Kaupunki vakuuttaa kokoelman sovittavasta arvosta.”

”Vastaanottaja ei ole vastuussa kokoelmaa kohdanneesta vahingosta tai katoamisesta, joka aiheutuu muista syistä kuin vastaanottajan mahdollisesta laiminlyönnistä tai tuottamuksesta.” Tässä tapauksessa sopimuksessa ei ole velvoitetta vakuuttaa kokoelmaa.”

”Museo ei vakuuta teoksia. Mikäli teoksille aiheutuu vaurioita niiden ollessa museon hallussa, museo sitoutuu korjaamaan ne omalla kustannuksellaan konservointiosaston kaikkia mahdollisuuksia käyttäen. Museo ei ole velvollinen korvaamaan mahdollisia vahinkoja muutoin, ellei vahinkoa ole aiheutettu työntekijöiden tahallisen toiminnan tai törkeän huolimattomuuden seurauksena.”

”Mikäli museo lainaa teoksia muiden museoiden tai näyttelyjärjestäjien näyttelyihin, museo vastaa siitä, että lainaava osapuoli vakuuttaa ne riittävästä arvosta.”

Talletuksen voimassaolo

Talletuksen voimassaolosta on uusimmissa sopimuksissa sovittu selkeästi. Pysyväistalletukseen liittyvät ongelmat ovat pitkälti niitä, joita on ylempänä käsitelty Hämeenlinnan taidemuseon ja Viipurin Taiteenystävät ry:n välisessä oikeuskiistassa. Talletuksen kesto ja talletussopimuksen irtisanominen on ratkaistu esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

”Talletus on voimassa viisi (5) vuotta siitä, kun tämä sopimus on allekirjoitettu ja teokset saapuneet museoon. Talletus jatkuu tämän sopimuksen ehdoin talletusajan jälkeenkin, ollen voimassa toistaiseksi, ellei jompikumpi osapuoli irtisano kirjallisesti talletusta päättyväksi. Tällöin talletus jatkuu 6 kuukautta irtisanomisesta lukien.

Tallettajalla on oikeus irtisanoa talletus päättyväksi aikaisemminkin, mikäli syynä ovat olennaiset, ennalta arvaamattomat olosuhteiden muutokset.”

YHTEENVETO: TALLETUSSOPIMUKSEN TEKEMINEN

Taideteosten tai kokoelmien tallettaminen museoihin on jo perinteistä toimintaa, johon on syntynyt tiettyjä yleisesti hyväksytyjä käytäntöjä. On syytä korostaa, että tallettaminen vastaa yleensä sekä tallettajan että talletuksen tekvän tahon yhteisiä intressejä, mistä tuloksena saadaan yksityisten tahojen taideomaisuus osaksi julkisia kokoelmia. Kulttuurinen intressi lienee päälimmäinen molempien osapuolten motiivi talletustoiminnassa, mutta toisaalta molemmilla osapuolilla on myös tiettyjä odotuksia suhteessa toisiinsa. Tämä merkitsee sitä, että kummallakin osapuolella on myös lupa edellyttää odotusten mukaista käyttäytymistä oikeussuhteessa. Yllä käsitellyssä Hämeenlinnan taidemuseon ja Viipurin Taideyhdistys ry:n tapauksessakin voidaan todeta toistuneen sanonta ”osapuolella oli perusteltua syytä olettaa...” Tämä ei ole pelkkä fraasi, vaan sanoissa saa ilmauksensa eräs vakiintunut sopimusoikeudellinen periaate, nimittäin luottamuksensuojan periaate sopimussuhteissa. Luottamuksensuojan periaate ei vähennä kirjallisten sopimusten merkitystä oikeussuhteissa. Tarkat sopimukset eivät ole osoitus epäluottamuksesta vaan päinvastoin ”sopimukset sekä perustuvat luottamukseen että luovat, vahvistavat ja korvaavat toimijoiden luottamusta toisiinsa. ..Se onko luottamus perusteltua, määräytyy suhteessa siihen, mikä kulloisessakin toimintaympäristössä on normaalia ja tavanomaista.” (Pöyhönen, 2000, s. 118.)

Talletussopimuksessa tulisi huolehtia seuraavista asioista:

- 1 Talletussopimuksessa **identifioidaan tallettaja, vastaanottaja ja talletettava teos/teokset**. Kokoelmaan kuuluvat teokset, jos niitä ei kirjata itse sopimustekstin sisälle, on lueteltava ja identifioitava liitteessä, josta on hyvä mainita, että se tulee sopimuksen osaksi.
- 2 **Museo sitoutuu huolehtimaan teoksista samoin kuin omiin kokoelmiinsa kuuluvista teoksista**. Tuntuu siltä, että huolenpitovelvollisuuden määrittelemisen näin yleisesti on perustellumpaa kuin yksityiskohtainen kuvaus huolenpidon sisällöstä, vaikka ei ole estettä sille, että tiettyjä teoksiin kohdistuvia toimenpiteitä yksilöidään sopimuksessa. Yleisestikin määriteltynä tallettajalla on oikeus odottaa museolta erittäin korkeaa amatillista tasoa. Taso määräytyy sen asiantuntijaroolin perusteella, mikä taidemuseoilla on Suomessa, eli taso viittaa yleiseen museaaliseen huolenpidon tasoon.
- 3 Teosten kunto täytyy dokumentoida kun ne tuodaan museoon. Kuntoraportit voidaan tehdä yksin museossa tai yhteisesti. Tärkeää on, että **kuntoraportit tulevat molempia osapuolia sitoviksi**. Voidaan lähteä siitä, että molemmat osapuolet allekirjoittavat raportit tai niin, että taidemuseon tekemä kuntoraportti tulee molempia osapuolia sitovaksi nimenomaisella sopimusmääräyksellä. On käytetty esimerkiksi seuraavan kaltaista lausetta:

”Teosten saavuttua museoon, sen konservointilaitos tekee siitä kuntoraportin, joka tulee osapuolia sitovaksi sitten, kun se on

lähetetty tallettajalle eikä tallettaja ole kohtuullisessa ajassa reagoinut raportin sisältöön.”

Teosten kunnan tarkastaminen ja kuntoraportti on olennainen silloin, jos talletuksen päätyttyä omistaja kohdistaa teosten kuntoon huomautuksia. Nykytaiteen osalta on otettava huomioon, että teos saattaa sisältää oman tuhoutumisensa elementin eli on katoavaa taidetta. Jos talletettavana on ulos sijoitettava teos, on syytä sopia siitä, kumpi osapuoli kantaa vastuun teoksen mahdollisesta vaurioitumisesta.

- 4 Talletussopimuksessa on syytä sopia taidemuseolle siirtyvien käyttöoikeuksien laajuudesta.** Paras mahdollinen tapa on määritellä käyttöoikeus siten, että talletetut teokset käyttäytyvät kokoelmien osana samoin kuin muutkin taidemuseon kokoelmiin sisältyvät teokset. Voidaan käyttää esimerkiksi seuraavaa sopimusklauusulia:

”Taidemuseolla on oikeus pitää teosta esillä kokoelmissaan ja näyttelyissään sekä lainata sitä muiden museoiden ja näyttelyjärjestäjien näyttelyihin samoilla periaatteilla kuin omiin kokoelmiin kuuluvia teoksia. Talletusaikana Tallettajalla ei ole oikeutta luvata teosta lainaksi, lainata sitä itselleen tai myydä teosta ilman eri sopimusta osapuolten kesken.”

Yllä olevassa on otettu kantaa myös tallettajan oikeuksiin talletuksen kestäessä. Tallettajan oikeuksista voidaan luonnollisesti sopia toisinkin, mutta tapauksissa, joissa tallettajalla on yksipuolinen oikeus esimerkiksi luvata teos näyttelyihin, tulisi sopimukseen kirjata kohtuullinen aika, jonka puitteissa oikeus voidaan toteuttaa.

Talletussopimuksissa **on syytä ottaa kantaa myös oikeuteen tallettaa teokset edelleen.** Edelleen talletukseen voi rinnastua myös tilanne, jossa teoksia sijoitetaan museon ulkopuolisiin tiloihin.

- 5 Teosten vakuuttamisesta tulee aina olla maininta talletussopimuksessa.** Jos taidemuseolla on tapana vakuuttaa teokset, se tapahtuu yleensä tallettajan antaman ja museon hyväksymän vakuutusarvon pohjalta. Sopimuksissa tulisi varautua varsinkin pitkäaikaisten talletussopimusten tapauksissa tarkistamaan vakuutusarvot sopimusajan kuluessa. Niissäkin museoissa, joissa teokset vakuutetaan vain niitä lainattaessa näyttelyihin, tulisi vakuutusarvot tällöin tarkistaa.

Vakuutusarvoihin tulisi myös suhtautua kriittisesti. Vakuutusyhtiöt eivät korvaa vakuutettua omaisuutta yli käyvän arvon, vaikka vakuutusarvoksi olisi hyväksytty tämän yli menevä arvo. Tällöin on mahdollista, että museo joutuisi itse vastuuseen tallettajaan nähden teoksen käyvän arvon ja vakuutusarvon erotuksesta. Vakuutusyhtiöiden ehdot on luettava ja tarkistettava korvausvastuusta vapauttavat perusteet. Eräässä taidemuseossa on esimerkiksi jouduttu huomaamaan, että vakuutusyhtiö on vapauttanut itsensä korvaamasta naarmua!

Jos teokselle tapahtuisi vahinko talletusaikana, on suhteellisen yksinkertaista todeta ja korvata sen konservointiin kuluneet kohtuulliset kustannukset. Vaikeampaa on määritellä vahingoittumisesta mahdollisesti seuraava teoksen arvonalennus.

Aina museot eivät kuitenkaan vakuuta talletettua omaisuutta. Tällöin on luonnollisesti sopimuksessa **määriteltävä museon vastuu mahdollisissa vahinkotilanteissa**. Sopimusehto voi kuulua esimerkiksi seuraavasti:

”Museo ei vakuuta teosta. Mikäli teokselle aiheutuu vaurioita sen ollessa museon hallinnassa, museo sitoutuu korjaamaan ne omalla kustannuksellaan konservointilaitoksessaan/ammattitaitoisella konservattorilla kaikkia mahdollisuuksiaan käyttäen. Museo ei ole velvollinen korvaamaan mahdollisia vahinkoja muuten, ellei vahinkoa ole aiheutettu sen työntekijöiden tahallisen toiminnan tai törkeän huolimattomuuden seurauksena.”

On ilmeistä, että tallettajien luottamus museaalisiin olosuhteisiin on suuri. Vaikka teos ei olisi esillä kokoelmaripustuksessa, katsotaan, että museoiden varastojen olosuhteet ovat huippuluokkaa. Tallettajilla on, kuten aikaisemmin on tullut ilmi, myös oikeus odottaa korkeinta mahdollista turvallisuutta suhteessa teoksiin.

6 Talletusaika on syytä aina kirjata selvästi talletussopimukseen. Yleensä museossa määritellään minima aika, jonka jälkeen talletus jatkuu toistaiseksi. Sopimuskohda voi kuulua:

”Talletus on voimassa 10 vuotta siitä, kun tämä sopimus on allekirjoitettu ja teos saapunut museoon. Talletus jatkuu tämän sopimuksen ehdoin talletusajan jälkeenkin ollen voimassa toistaiseksi, ellei toinen osapuoli irtisano kirjallisesti talletusta päättyväksi. Tällöin talletus jatkuu 6 kuukautta (12 kuukautta) siitä, kun irtisanominen on saatettu sopijaosapuolen tietoon.”

Suhteellisen pitkät irtisanomisajat ovat tarpeen siksi, että taidemuseo voi normaalin toimintansa häiriintymättä valmistella teosten palauttamista etenkin, jos kysymyksessä on laajempi talletuskokoelma. Tällaiset ”suojajat” eivät tietenkään estä teosten palauttamista aikaisemminkin.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että omistusoikeuden elementeistä, esimerkiksi hallinnasta, voi luopua pysyvästi, mutta sopimussuhteen kokonaisuudesta riippuu, miten pysyväistalletusta tulkittaisiin esimerkiksi muuttuneissa olosuhteissa. Kysymys tulisikin asettaa siten, että miksi halutaan ”ainaistalletusta” eikä selkeästi omistusoikeuden siirtämistä taidemuseolle. Omistusoikeuden pidättäminen viittaa selvästi siihen, että jotain sen elementtejä, esimerkiksi määräysvaltaa esineeseen, halutaan säilyttää. On olemassa myös säätioita, jotka itse kartuttavat talletuskokoelmaa ja osallistuvat sen ylläpidon kustannuksiin. Tällöinkin on realistisesti arvioitava, mitä tarkoitetaan termeillä ”pysyväistalletus” tai jopa ”ainaistalletus”.

Sopimuksissa tulee pyrkiä mahdollisimman selviin talletusajan muotoiluihin. Huonoin mahdollinen tapa ”ratkaista” asia on se, että pysyväistalletuksen ajatus ikään kuin piilotetaan sopimustekstiin. Tulisi välttää tilanteita, joissa joudutaan tukeutumaan seikkoihin, mitä ”osapuolten on katsottava tarkoittaneen”. Jos tarkoitus on se, että teos tai teokset tai kokoelma jää pysyvästi talletuksen saajan hallintaan, tulisi tämä selvästi mainita sopimuksessa. Tietenkin aina parempi vaihtoehto taidemuseon kannalta on omistusoikeuden siirtäminen kokonaan vastaanottavalle museolle. Pitkääaikaistalletuksia tai ainaistalletuksia vastaanottaessa tulisi aina arvioida se, **mitä tarkoittaa määräysvallan osittainen jääminen omistajataholle.** Määräysvallan pidättäminen merkitsee aina vallintarajoituksia museoille. Jos harkitaan ottaa talletus vastaan sen mahdollisista kielteisistä seurauksista riippumatta, sopimusehtoja on todella tietenkin noudatettava.

Taidemuseoiden tulee välttää liian lyhytaikaisia talletuksia. Talletuksen ajatuksena on saattaa yksityisiä kokoelmia julkiseen yhteyteen, johon eivät lyhyet talletusajat sovellu. Talletusaikaan, käyttöoikeuksien laajuuteen, sekä huolenpitoon teoksista liittyy myös joskus esille tullut pyrkimys käyttää museoita yksityisten teosten tai kokoelmien varastona.

7 Talletussopimukseen samoin kuin lahjakirjoihinkin on usein liitetty tekijänoikeuksia koskeva lauseke. Näin on – aivan oikein – tehty eritoten silloin, kun sopimuksen toisena osapuolena on taiteilija itse. Näissä tapauksissa kannattaa määritellä taidemuseolle siirrettävät oikeudet, jotka usein liittyvät tiettyihin taidemuseon perustoimintoihin. On kuitenkin muistettava, että jos tallettaja tai lahjoittaja on muu omistaja kuin tekijä tai tekijän perikunta, tekijänoikeudet eivät yleensä ole siirtyneet omistajalle. Näissä tapauksissa mahdolliset kuvaus- tai käyttökiellot perustuvat omistusoikeuteen. Ei ole mitään syytä hyväksyä talletettuun omaisuuteen tämänlaatuisia kieltoja omistajien taholta.

8 Riitojen ratkaisu ja oikeuspaikka merkitään sopimukseen. Yleensä on hyvä liittää sopimukseen neuvotteluklausuuli ja oikeuspaikka:

”Sopimus on allekirjoitettu kahtena samanasaisena kappaleena, yksi molemmille osapuolille. Tästä sopimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riitaisuudet ratkaistaan ensisijaisesti osapuolten välisin neuvotteluin, toissijaisesti X:n käräjäoikeudessa.”

LOPUKSI

Kun museo ottaa vastaan lahjoituksen tai talletuksen, olisi hyvä dokumentoida samalla kokoelman tausta. Lahjoittajan tai tallettajan haastatteluilla voidaan kartoittaa kokoelman muodostamiseen liittyvä materiaali ja siirtää se museon arkistoon tutkimusta varten. Museoille talletusten ja lahjoitusten vastaanottaminen on kokonaisvaltaista toimintaa, jossa aineellisten arvojen siirtyminen on kuitenkin vain yksi asian puoli.

KIRJALLISUUS

- Aarnio, Aulis* Testamentin tulkintasäännöistä. Tulkintaperiaatteiden ja -ohjeiden teoreettista tarkastelua. Juhlajulkaisu Matti Ylöstalo. Helsinki 1987.
- Aarnio, Aulis* Testamenttietä. Eripainos Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarjasta 22.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo* Suomen jäämistöoikeus. Helsinki 2000. 3. uudistettu laitos.
- Aro, Pirkko-Liisa* Säätiön lakkauttamisen edellytykset. Eripainos Defensor Legis -lehdessä. 1970.
- Aro, Pirkko-Liisa* Permutaatiosta Suomen ja Ruotsin oikeudessa. Defensor Legis 1974.
- Hemmo, Mika* Sopimusoikeus I ja II. Helsinki 1997.
- Kangas, Urpo* Lahja. Jyväskylä 1993.
- Norri, Matti* Uusinta jäämistöoikeutta. Helsinki 1978.
- Pöyhönen, Juha* Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu. Vammala 1981.
- Pöyhönen, Juha* Uusi varallisuus-oikeus. Helsinki 2000.
- Saarenpää, Ahti* Inter vivos ja mortis causa. Näkökohtia kuoleman vaikutuksesta oikeustoimiin. Juhlajulkaisu Simo Zitting. Vammala 1985.
- Ylöstalo, Matti* Testamentin tulkinnasta. Helsinki 1954.

<http://www.finlex.fi>

VALTION TAIDEMUSEO

MUSEOTYÖNTEKIJÄN KÄSIKIRJASTO Julkaisujen teemat liittyvät jokapäiväiseen museotyöhön ja museoammatin vaatimiin uusiin taitoihin ja osa-alueisiin sekä teoreettisella että käytännön tasolla. Käsikirjasto julkaistaan painettuna suomeksi, www-versiot ovat sekä suomeksi että ruotsiksi Kehyksen www-sivuilla (www.fng.fi/kehys).

Museotyöntekijän
käsikirjasto
ISSN 1458-8153

Taidemuseoalan kehittämissyksikkö KEHYS
Valtion taidemuseo
Kaivokatu 2
FIN-00100 Helsinki
Puhelin (09) 173 361, faksi (09) 1733 6216